

Místo, Čas, Domov Svatý Grál

Kramářová Lucie

Bakalářská práce
2023



Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta multimediálních komunikací

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta multimediálních komunikací
Ateliér Design skla

Akademický rok: 2022/2023

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: Lucie Kramářová
Osobní číslo: K20146
Studijní program: B8206 Výtvarná umění
Studijní obor: Multimédia a design – Design skla
Forma studia: Prezenční
Téma práce: Místo, čas, domov

Zásady pro vypracování

1. Konzultace s vedoucím bakalářské práce
2. Zpracování návrhů, modely, kresebné studie
3. Vypracování písemné doprovodné zprávy zahrnující všechny etapy návrhu
4. Fotodokumentace
5. Obeznamení s použitou technologií
6. Realizace v materiálu

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

- ELIADE, Mircea. Mýtus o věčném návratu: archetypy a opakování. 2., opr. vyd. Přeložil Eva STREBINGEROVÁ. Praha: OIKOYMENH, 2009. Knihovna novověké tradice a současnosti. ISBN 978-80-7298-388-9
- TRTÍK, Zdeněk. Hnutí Grálu: nauka, historie, společenství. Praha: Dingir, 2003. 47 s. ISBN 80-86779-00-9
- VAN GENNEP, Arnold. Přechodové rituály: systematické studium rituálů. Přeložil Helena BEGUIVINOVÁ. Praha: Portál, 2018. ISBN 978-80-262-1374-1
- TURNER, Victor Witter. Průběh rituálu. Brno: Computer Press, 2004. Eseje/studie. ISBN 80-7226-900-3.
- ERIKSEN, Thomas Hylland. Sociální a kulturní antropologie: příbuzenství, národnostní příslušnost, rituál. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-465-6.
- FRAZER, James George. Zlatá ratolest. Překlad Věra Heroldová-Šťovíčková, Erich Herold. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. 671 s. ISBN 978-80-7380-017-8
- VOJTÍŠEK, Zdeněk. Náboženství a sekty v České republice. Převzato z časopisu: Policista, 1998, 8
- ABD-RU-SHIN. Ve Světle Pravdy: Poselství Grálu od Abduschina. Velké vydání. Verlag "Der Ruf", 1932. ISBN 80-901340-0-9
- KRÁLÍKOVÁ, Lucie. Svátosti = Sacraments. První vydání. Praha: Wo-men, 2020. 285 stran. ISBN 978-80-907641-2-5.
- PETROVÁ, S. České sklo. Praha: Gallery, 2001. ISBN 80-86010-44-9.

Vedoucí bakalářské práce: **MgA. Irena Czepcová**
Ateliér Design skla

Datum zadání bakalářské práce: **1. prosince 2022**
Termín odevzdání bakalářské práce: **19. května 2023**



Mgr. Josef Kocourek, Ph.D.
děkan



prof. MgA. Petr Stanický, MFA
vedoucí ateliéru

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ / DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

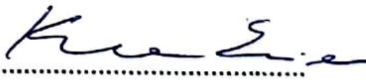
- bakalářská/diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému a bude dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou/diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3;
- podle § 60 odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou/diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské/diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské/diplomové práce využít ke komerčním účelům;
- pokud je výstupem bakalářské/diplomové práce jakýkoliv softwarový produkt, považují se za součásti práce rovněž i zdrojové kódy, popř. soubory, ze kterých se projekt skládá. Neodevzdání této součásti může být důvodem k neobhájení práce.

Prohlašuji, že:

- jsem na bakalářské/diplomové práci pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně dne: 11.4.2023

Jméno a příjmení studenta: LUCIE KRAMÁŘOVÁ -


podpis studenta

ABSTRAKT

Ve své bakalářské práci se věnuji fenoménu svatého Grálu a s ním vzniklého náboženského hnutí vycházející z myšlenek Ernsta Bernharda. Mým cílem bylo vytvořit instalaci, reflektující a přibližující rituál, Slavnost, která je nedílnou součástí tohoto hnutí, slavící se třikrát do roka. Místo, které bude oltářem pro vykonání rituálu a propojení mého vizuálního citění s textovou analýzou principů fungování dané slavnosti. Ústředním motivem a symbolem je skleněný Grál vytvořen technikou tavené plastiky z korálek, doplněný o obraz tvořen korálky, podporující posvátnost a symboliku oltáře. V textové části se věnuji fenoménu svatého Grálu v historii a náboženskému spolku, hnutí Grálu, soustředěné na ony slavnosti. Dále se věnuji rešerším a v praktické části představuji hlavní myšlenky a proces realizace závěrečné práce

Klíčová slova: Svatý Grál, hnutí Grálu, spiritualita, nová náboženská hnutí, oltář, rituál, slavnost, posvátnost, sklo, vizuální umění,

ABSTRACT

In my bachelor's thesis, I focus on the phenomenon of the Holy Grail and the resulting religious movement based on the ideas of Ernst Bernhard. My aim was to create an installation reflecting and approaching the ritual, the Feast, which is an integral part of this movement, celebrated three times a year. A place that will be an altar for the performance of the ritual and a link between my visual sensibility and the textual analysis of the principles of the functioning of the celebration. The central motif and symbol is a glass Grail created by the technique of fused bead sculpture, complemented by an image made of beads, supporting the sacredness and symbolism of the altar. In the textual part I discuss the phenomenon of the Holy Grail in history and the religious association, the Grail movement, centered on that celebration. I also discuss the research and in the practical part I present the main ideas and the process of realization of the thesis

Keywords: Holy Grail, Grail movement, spirituality, new religious movements, altar, ritual, celebration, sacredness, glass, visual art,

Zde bych ráda poděkovala své vedoucí bakalářské práce MgA. Ireně Czepcové za cenné rady, pomoc a volnost v tvorbě. Dále bych ráda poděkovala MgA. Michaele Spružinové, za entuziasmus a dodání radosti a optimistického pohledu na mou práci. Velké díky taktéž patří prof. MgA. Petru Stanickému M.F.A. bez jehož cenných rad a konzultací by práce nevypadala tak, jak vypadá.

Poděkování za pomoc s realizací patří skvělému ateliérovému techniku MgA Luboši Šurýnovi, který je velkou pomocí po celé roky studia.

Dále bych ráda poděkovala firmě Preciosa, osobně paní Jaroslavě Růžičkové, bez jejíž pomoci a koráلكové štědrosti by bakalářská práce vůbec nevznikla.

V neposlední řadě bych ráda poděkovala mé podporující rodině, která je mi vždy oporou při jakýkoliv rozhodnutích. Děkuji jim za jejich finanční a psychickou podporu. Taktéž děkuji všem svým spolužákům za příjemné sdílení prostoru a komunitní pomáhání.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

„Poslední list třese se na platanu, neboť on dobře ví, že co je bez chvění, není pevné.“¹

¹ Databáze knih: Vladimír Holan [online]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/citaty/vladimir-holan-557>

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 SPIRITUALITA V UMĚNÍ	12
1.1 SPIRITUALITA	12
1.2 SPIRITUALITA V KONTEXTU UMĚNÍ	12
1.2.1 Duchovnost umění podle Kandinského	13
1.2.2 Johan Wolfgang von Goethe a jeho smyslově morální účinek barev	14
1.3 THEOSOFIE	14
1.4 RUDOLF STEINER A ANTROPOSOFIE	15
2 DOMOV	16
2.1 VLIV DOMOVA.....	16
2.1.1 Můj domov	16
2.2 Hnutí GRÁLU	17
2.2.1 Základní myšlenky hnutí.....	17
2.3 SYMBOL GRÁLU	18
2.4 SLAVNOSTI GRÁLU.....	19
2.4.1 Průběh Slavností.....	20
2.4.2 Slavnost Čisté Lilie	21
2.5 SLAVNOST JAKO VZPOMÍNKA DOMOVA	21
3 REŠERŠE	24
3.1 HILMA AF KLINT	24
3.2 ZSÓFIA KERESZTES	25
3.3 THE HOLY MOUNTAIN FILM OD ALEJANDRO JODOROWSKY.....	26
3.3.1 Spirituální symboly použité ve filmu:.....	26
3.4 LUCIE KRÁLÍKOVÁ	28
3.5 ANNA SLAMA A MARK DELONG	30
3.6 TADEÁŠ PODRACKÝ	32
4 PŘEDCHOZÍ PRÁCE	34
4.1 „TAK TEĎ UŽ BUDU ZDRAVÁ, NE“?.....	34
4.2 (NE) STABILITA.....	35
4.3 TAVENÁ PLASTIKA SVATÝ GRÁL	37
II PRAKTICKÁ ČÁST	38
5 KONCEPT	39

5.1	SVATÝ GRÁL	39
5.1.1	Prvotní skici a návrhy.....	40
5.2	ZÁVĚSNÉ OBRAZY	41
6	REALIZACE	44
6.1	SVATÝ GRÁL	44
6.1.1	Zkoušky před finálním kusem.....	44
6.1.2	Výroba Grálu.....	47
6.1.3	Závěsné obrazy.....	56
6.1.4	Piedestal	58
7	INSTALACE.....	59
	ZÁVĚR	61
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	62
	SEZNAM ZDROJŮ OBRÁZKŮ.....	64
	SEZNAM OBRÁZKŮ	67
	SEZNAM POUŽITÝCH INTERNETOVÝCH ZDROJŮ.....	69

ÚVOD

Má bakalářská práce se zabývá fenoménem nových spirituálních hnutí, a to především se zaměřením na Hnutí Grálu. Reflektuji zde tak vzpomínky z domova, jelikož jsem v tomto hnutí vyrostla. Konkrétněji se věnuji přímo Slavnostem. Rituálu, který se v tomto hnutí slaví třikrát do roka. Snažila jsem se tak vytvořit zázemí, oltář, který by sloužil k oslavám těchto slavností. Z názvu Hnutí Grálu vyplývá, že objekt – grál tu hraje určitý prim. Zaměřila jsem se tak na výrobu právě tohoto předmětu.

V rámci teoretické části se věnuji tématu spirituálního umění, co to vůbec je a snažím se nastínit určité směry, které se zpodobňují s hnutím Grálu. Dále se věnuji přímo tomuto konkrétnímu hnutí a snažím se vysvětlit jejich základní myšlenky v kontextu domova a ovlivnění jimi.

V rešerši poté zahrnuji autory a jejich projekty, se kterými spatřuji podobný inspirační zdroj v jejich tvorbě a v mé. Většinou se jedná o autory, které spojuje zájem o spirituální umění, symboly, a rituál, děj jako takový.

Východiskem v rámci praktické části bakalářské práce je soubor objektů, tvořící dohromady celek fungující jako zázemí, oltářní kout. Hlavním atributem je Svatý Grál, jenž je tvořen technikou tavené plastiky ze slinutých korálek. Korálky hrají v této bakalářské práci důležitou roli, objevují se také na závěsných obrazech za oltářem. Praktickou část vnímám jako logické vyústění mého dlouhodobého zájmu o rituály a spiritualitu, jež je ve mně zakořeněná z vlivu domova.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 SPIRITUALITA V UMĚNÍ

V této kapitole se snažím vymezit pojem spiritualita a její vliv v uměleckém prostředí. Vycházím z myšlenek Kandinského, který se duchovností umění dlouhodobě zabýval a taktéž Steinbeckovou Theosofií a Antroposofií, populárními filozofickým směry v uměleckých kruzích v druhé polovině 19. století. Steinbeck částečně navazuje na Goethovu teorii a jeho smyslově morální vnímání barev. Toto téma spirituality v kontextu umění je však tak obsáhlé, že se budu věnovat pouze již konkrétnějším příkladům blízkým s vírou, ve které jsem vyrostla a já, anebo v kontextu umění, které z těchto směrů vychází a já je dále uvádím v rešeršní části.

1.1 Spiritualita

Touha po nalezení smyslu a srozumitelnosti života vede lidi k pátrání po uspokojivých výkladech existence, existence své i okolního světa. Prání mít důvěryhodný a spolehlivý svět se mnohdy snadno přenáší na dokonalejší a mocnější subjekt. Ten nejčastěji představuje nadpřirozená síla, která ve své všemohoucnosti disponuje nejlepším z možných světů². Spiritualita tak zahrnuje představy transcendentna, jež pomáhá lidem překlenout nejrůznější situace.

V obecném definičním rámci představuje spiritualita „něco“, skrze co se člověk snaží postihnout řád věcí a smysl světa. Jedná se o bezprostřední osobní prožívání vztahu s transcendentální skutečností. Je založeno na existenciálním prožívání absolutna (ať v podobě osoby či neosobní kosmické síly) a duchovním vnímání celku veškerého a nekonečného bytí.³

1.2 Spiritualita v kontextu umění

„Každé umělecké dílo je dítětem své doby a často také matkou našich pocitů.“⁴

Umělecké dílo, zejména dílo výtvarného umění, má mimořádný potenciál otevřít bránu do jiného světa a vyvolat intenzivní pocity, které přesahují hmotné vnímání světa. Tento potenciál se může objevit díky symbolům, barvám a kompozici abstraktního díla, nebo konkrétním zobrazením náboženských nebo mytologických příběhů, které evokují věčnou

² HORYNA, Břetislav. *Memoria jako kategorie záchrany*.

³ STEHLÍKOVÁ BABYRÁDOVÁ, Hana a Jiří HAVLÍČEK, ed. *Spiritualita: fenomén spirituality z pohledu filozofie, religionistiky, teologie, literatury, teorie a dějin umění, pedagogiky, sociologie, antropologie, psychologie a výtvarných umělců : sborník transdisciplinárních esejů s mezinárodní účastí*.

⁴ KANDINSKY, Wassily. s. 7

pravdu a moudrost a vyvolávají úctu u diváka. Duchovní rozměr tvorby vzniká ze schopnosti díla probudit v něm pocit souznění s kosmickým a přírodním řádem, ačkoli autor to nemusí nutně naplnit. Pokud se ale umělcova emoční síla a vnímavost diváka spojí, dílo může být velmi účinné při vyvolávání výjimečných pocitů i u těch, kteří nejsou nábožensky založeni.⁵

„Duchovní život, jehož neoddělitelnou součástí a zároveň jedním z nejúčinnějších prvků je umění, představuje sice komplikovaný, svou podstatou ovšem jednoduchý a snadno vysvětlitelný pohyb směrem kupředu a vzhůru.“⁶

1.2.1 Duchovnost umění podle Kandinského

Kandinskij ve své knize rozděluje duchovnost na kategorie Pohyb, Duchovní obrácení a Pyramida. V každé jednotlivé kapitole se snaží vysvětlit jednotlivé prvky na vztahu materialistického člověka s uměním. V kapitole „Pohyb“ pojednává o trojúhelníku, rozčleněném do nestejně velkých segmentů, z nichž se ten nejmenší a nejužší nachází nahoře – to je podle něj schématický obraz duchovního života. Čím níže sestupujeme, tak tyto segmenty jsou vyšší a širší. Tento trojúhelník je podle něj stále v pohybu kupředu. Proto to, kam zasahuje nejvyšší segment dnes, bude zítra dosahovat jen ta další část. V těchto segmentech se pohybují umělci. Každý je ve svém vývoji vnímání duchovnosti, a tak má omezené i schopnosti. Z toho plyne, že v každém segmentu panuje vědomá i nevědomá touha po duchovní potravě.

V následujících kapitolách se Kandinskij věnuje rozčlenění společnosti podle těchto segmentů. Píše o zaslepených ateistech, anarchistech, jež nepoznali boha a svržení kapitalistické Hydry. Čím výše se na segmentech pohybujeme, tím citlivější a vnímavější lidé jsou nám představováni. V jednom segmentu již představuje theosofickou společnost, kterou přiblížím v další kapitole.

V dalších částech knihy se Kandinskij věnuje kolorismu, vlivu barvy na člověka z psychologického hlediska, tvarům, liniím atd.⁷

⁵ KLSÁKOVÁ, Ivana. *Spiritualita v současném českém výtvarném umění na příkladu karlovarského regionu.*

⁶ KANDINSKY, Wassily. *O duchovnosti v umění.* str. 16

⁷ tamtéž

1.2.2 Johan Wolfgang von Goethe a jeho smyslově morální účinek barev

Na Goetheho postupně navazuje i Steiner se svou Antroposofií. Autor se v této knize opírá o optické a fyzikální vlastnosti barev. Rozebírá zde ale i psychologický vliv barev na člověka. Jakou roli hrají barvy v životě a jakou symboliku zastupují. Od tohoto se poté často odvíjí barevné spektrum hlavně abstraktních malířů té doby, kteří se s těmito principy ztotožňují. Zejména myšlenka kruhu barev, kterou Goethe rozvíjí. *„Běžné fyzikální pojetí barev zachycuje sice jejich měřitelnou složku, ale z té nemůžeme žádným způsobem vyčíst, že by barvy mohly charakteristicky působit na citový život. Goethův přístup vysvětluje nejenom smyslové vlastnosti barev, ale současně vliv jednotlivých barev na vnitřní prožívání.“*⁸

1.3 Teosofie

Zakladatelkou Teosofické společnosti byla H. P. Blavatská (1831 – 1891), často cestovala na Blízký Východ, do Indie a Tibetu, kde se setkávala s místními šamany, sama jako médium vystupovala. Vychází tak částečně ve své teosofii z filozofií těchto národů.

Teosofie je moderní termín, který spojuje božskou moudrost (theos - Bůh, sophia - moudrost) a vznikl v souvislosti s esoterickým hnutím, které se objevilo na konci 19. století.. Jak jsem psala již výše, teosofické hnutí se inspirovalo kořeny východních a západních náboženství a duchovních tradic a zdůrazňovalo rozvoj božských psychických sil v člověku a vytváření univerzálního lidského bratrstva. I když původní názory teosofů byly často fantastické a obsahovaly prvky rasismu, tyto prvky byly v průběhu času opuštěny a teosofie se stala významným proudem moderního duchovního života.⁹

Teosofická společnost se skládá z jednotlivých lóží a tím je nám blízká s Kandinského Pyramidou. Je stanovena z jednotlivých úrovní, ve kterých se musí cestou růstu a vnitřního poznání spojit člověk ke svým otázkám ducha. Teosofickou nauku formovala Blavatská jako svého druhu katechismu – v němž nalezneme na každou otázku přesnou odpověď. Podle Blavatské je tak teosofie totéž co „věčná pravda“. V závěru své knihy se Blavatská domnívá že *„ve srovnání s dnešním světem (19. století), bude v jednadvacátém století svět nebem na zemi“*¹⁰. Svým sklonem k teoretizování i svými předčasnými závěry, že na nekonečné množství otázek lze najít jednu jedinou odpověď, vzbuzuje v teosofii oprávněnou nedůvěru

⁸ GOETHE, Johann Wolfgang von. *Smyslově morální účinek barev.*

⁹ BLAVATSKAJA, Jelena Petrovna. *Klíč k teosofii: formou otázek a odpovědí podává jasný výklad etiky, vědy a filozofie, k jejichž studiu byla Teosofická společnost založena.*

¹⁰tamtéž.

a pochybnosti. I přesto je třeba ji pokládat za mocné duchovní hnutí, jež se významně podílí na tvorbě duchovního klimatu doby.

V roce 1902 byla založena německá pobočka Teosofické společnosti, jejímž předsedou byl Rudolf Steiner, ten se ale v roce 1911 s teosofickou společností rozchází, protože je podle něj založená příliš na východní směry. A zakládá antroposofickou společnost.

1.4 Rudolf Steiner a Antroposofie

Antroposofie přímo navazuje na theosofii. Je mystický pohled na podstatu člověka, přírody a duchovních světů, který je odvozen z theosofie. Avšak, na rozdíl od theosofie, antroposofie se snaží dosáhnout přesnosti a srozumitelnosti přírodovědeckého výzkumu fyzického světa při zkoumání duchovních světů.¹¹

Člověk je podle něj spojen se světem trojím způsobem. První způsob je něčím, co nalézá a přijímá jako danou skutečnost. Druhým způsobem činí svět svou vlastní záležitostí, něčím, co má význam pro něj. Třetí způsob pokládá za cíl, k němuž má ustavičně pracovat. Z této skutečnosti vyplývá, že má člověk v sobě taktéž tři články: tělo, duše a duch. Tělem se tu myslí to, čím se člověku projevují jevy jeho okolí. Slovem duše se má poukázat na to, čím se tyto jevy spojují s jeho vlastním bytím, čím pociťuje libost a nelibost, chuť a nechut, radost a bolest. Duchem se tu myslí to, co se mu projevuje, když pohlíží na věci. „*Svým tělem se člověk může na chvíli s jevy spojovat. Svou duší uchovává v sobě dojmy, jimiž jevy na něj působí, a jeho duchem se mu projevuje to, co jevy chovají samy v sobě.*“¹²

K antroposofii se otevřeně hlásili umělci jako Hilma af Klint, kterou zmiňuji podrobněji v rešeršní části. Hilma af Klint je považována za jednu z prvních průkopnic abstraktního umění. Dalšími umělci, kteří se k tomuto hnutí otevřeně hlásili, byli například Vasilij Kandiskij, Joseph Beyeus, Andrej Tarkovskij atd. Jak jsem již zmiňovala výše, v 2. polovině 19. století byl tento směr velmi populární v uměleckých kruzích. Obecně se lidé zajímali o okultismus a spiritualismus, což otvíralo nové otázky. Antroposofie není ale ve své podstatě nic nového, navazuje na již antický gnosticismus, jen přeformulovává určité myšlenky jinak. K umění gnóze se hlásí i spolek Hnutí Grálu, kterému se věnuji v další kapitole.

¹¹ MCDERMOTT, Robert. *The Essential Steiner*.

¹² STEINER, Rudolf. *Theosofie: úvod do nadmyslového poznání světa a určení člověka*.

2 DOMOV

V této kapitole se zabývám svým domovem, prostředím, ve kterém jsem vyrostla a hlavním vlivem, hnutím, které mě formovalo, obzvláště v uměleckém směru.

2.1 Vliv domova

Domov, jako hlavní a první formující prostředí v životě dítěte. Prostředí, ve kterém vyrůstá, vlivy, které jako první začíná pocíťovat, authority, které dítě učí, co je „správné a špatné“. Hodnoty a tradice, které ve své domácí bublině považuje za samozřejmé. Až postupem času a ve střetu s realitou a jiným prostředím dochází k uvědomění jedinečnosti domova každého z nás.

Domov je tak specifickým místem, jež spoluvytváří identitu lidí, protože je nalezištěm jejich vzpomínek. „Každý z nás“ se narodil a vyrostl někde, a musí proto odněkud pocházet: měl by být někde zakořeněný. Je to právě tato představa, jež nás normativně vede k tomu, abychom o svých identitách uvažovali a vyprávěli v symbolickém řádu původu, předků a kořenů.¹³

2.1.1 Můj domov

Z mého vlastního domova mám hluboce zakořeněnou vzpomínku na událost, jež se v naší rodině slavila třikrát do roka.

Rituál, bílý prostřený stůl, sedm svící ozařující malý prostor teplým světlem a velký kalich. Nad stolem visí obraz v pastelových barvách znázorňující proudění energie, božství a posvátnost této události. Postava stojící v koutě ozářená paprskem světla působí až magicky, s klidným, harmonickým hlasem předcítá z knihy svírající v rukách. Slova s vážností dopadají až do morku kostí, udeřující na slabosti každého z nás. Pokora a pocit maličkosti svého bytí, vůči všemu, co nás obklopuje. Je tu den Slavnosti, posvátný den.

Nové náboženské společenství s názvem Hnutí Grálu, vycházející z knihy Poselství Grálu od autora Ernsta Bernhardta, je součástí mých vzpomínek na domov.

Nejvíce formující vzpomínkou, jež následně rozvíjí mou bakalářskou práci mám formulovanou v jiné kapitole. Avšak tato vzpomínka je součástí většího celku dějů a přístupů mých rodičů, jež byli hlavním formujícím prostředkem mě v současné době. Když řeknu domov, vybavím si prostředí, ve kterém byla víra a Bůh jedním z velkých témat. Jak jsem

¹³ SZALÓ, Scaba. *Domov a jiná místa/ne-místa formování kulturních identit*. Sociální studia. Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity, 1/2006. S. 145–160. ISSN 1214-813X.

již nastínila, nevyrostla jsem v katolické víře, ani v náboženství, které by bylo uznáváno jako takové. Od malička mi však bylo vštěpováno, abych se chovala „správně“ podle duchovních zákonů, žila s láskou a mírem vůči lidem a prostředí. Neubližovala nikomu, byla čestná a pravdomluvná. Bylo to velice milující, láskyplné a vřelé prostředí, avšak až nyní, s odstupem času, vnímám určité vzorce, které jsem slepě převzala a nekladla si otázky typu „Proč“.

Jedním z velkých střípků, ze kterého Hnutí Grálu vychází, je víra v energie. Proto jedním z dalších bodů je návštěva léčitelů již od malička. Uzdravování a léčení pouze skrze proudění energií. Jednou za čtvrt roku jsem se tak celá rodina sbalila a odjela k léčitelce, která na mě položila ruce a já hodinu ležela na posteli. Pamatuji si, že jsem cítila horko a jako kdyby mě ovíval vítr. V dnešní době věřím i v možnost placebo efektu, avšak v dětství, jsem celou tuto skutečnost, že se lidé léčí pomocí energií, považovala za naprosto normální a běžnou. Naše rodinná léčitelka byla členkou Hnutí, které popíši níže a tímto se k tomu dostali i můj rodiče. A já tak vyrostla v tomto prostředí.

2.2 Hnutí Grálu

Hnutí Grálu vychází z myšlenek zakladatele Ernsta Berhardta, zvaný též jako Abd-ru-shin. Sám autor sebe vnímá jako druhého syna Krista, Imanuele. Syn Boží Ježíš i Syn Člověka Imanuel mají svůj původ v Bohu. Imanuel je tím, kdo byl dosud lidem znám jako tvůrčí Duch svatý.¹⁴ Jemu byl přidělen úkol sepsat knihu *Ve světle pravdy*, která nese hlavní myšlenky a pilíře vzniklého Hnutí Grálu. Sám v knize ale uvádí: „Následující Slovo nepřináší nové náboženství, nýbrž má být pochodní pro všechny vážné posluchače nebo čtenáře, aby tak našli pravou cestu, která je povede do vytoužených výšin.“¹⁵ Již za Bernhardtova života se ve Vomperbergu (místo narození v roce 1875) v Tyrolsku formují skupinky jeho přívrženců a vzniká „Osada Grálu“ čítající přibližně 300 členů. Zde se konají pravidelné nedělní bohoslužby a tři tradiční slavnosti Grálu.

2.2.1 Základní myšlenky hnutí

Toto hnutí vychází částečně z tradic a myšlenek křesťanství, avšak s rozdílnými interpretacemi. Dodržuje se taktéž Desatero, avšak Bernhardt ho ve své knize v určitých bodech komentuje a vykládá zcela jinak. Například čtvrté přikázání „Cti otce svého a matku svou, abys dlouho živ byl a dobře ti bylo na zemi“. Podle Berhardta je toto přikázání spíše

¹⁴ BERNHARDT, Siegfried. *Úkony Grálu na zemi*. Vompeberg: Alexander Bernhardt, 2003. bez ISBN str. 7

¹⁵ ABD-RU-SHIN. *Ve světle pravdy: poselství Grálu*. str. 7

určené rodičům, aby ctili rodičovství jako takové. Úcta není vrozená a rodič si ji musí získat svými činy a chováním. Dalším příkladem je již samotné spasení. Kdy podle církve Ježíš vykoupil lidský hřích svým ukřižováním, vůči čemuž se ale hnutí Grálu vymezuje, protože odporuje boží příkázání. Něco takového by bylo možné pouze tehdy, kdyby byl vykupitelský záměr postaven na Božské libovůli. Tu však Boží dokonalost nikdy nepřipustí. Jak sám uvádí: „Takový záměr s celou jeho nelogičností mohli vymyslet jen lidé. Bůh neposlal svého syna na zem proto, aby ho nechal zemřít za cizí hříchy.“¹⁶

Podstatou této víry je postavení celého světa – „Stvoření“ na energetických vibracích. Jemnohmotnost¹⁷ – duchovní sféra, výšiny fungující na vysokých vibracích a energiích. A Hrubohmotnost – náš fyzický svět tady na Zemi, fungující na nižších vibracích a energiích. Celé „Stvoření“ má několik úrovní, kde nejvýše sídlí Bůh, jeho energie je ale tak silná, že jakákoliv živá bytost by byla spálena. Na dalších úrovních – sférách žijí mýtičtí duchové a bytosti. Na nejvyšší hranici mezi Bohem a odstupňovaným stvořením je nehmotný hrad, v němž existuje posvátná nádoba – svatý Grál, z níž se třikrát do roka rozlévá Stvořitelova láska, která proudí sem na zem.¹⁸

2.3 Symbol Grálu

Východiskem poselství sv. Grálu je středověký romantický epos bretonského cyklu o králi Artušovi, s nímž souvisí i sama pověst o sv. Grálu, chovaném na hradě Monisalvage (také jako hora spásy). Tento svatý Grál je podle pověsti posvátná mísa z obrovského smaragdu, který archanděl Michael vyrazil z Luciferovy koruny. Je to nádoba, do níž Kristu při poslední večeři lámal chléb a do níž poté byla zachycena jeho krev z boku, probodeného římským vojínem Loginem.¹⁹

Z tohoto cyklu čerpal v letech 1160–1180 také severofrancouzský básník Chrestien de Troyes, které podle svých eposů napsal veršovanou povídku O Grálu. Vystupuje v něm postava Parsifala, která se později objevuje i v tomto hnutí. Parsifal je rytíř, který přijede na Artušův dvůr, získá království a dostane se na hrad sv. Grálu, kde s raněným králem Anfortasem neprojeví žádný soucit. Za trest musí bez Boží milosti bloudit světem. Až je

¹⁶ VOLLMANN, Herbert. *Náboženské otázky v novém světle*. str 65

¹⁷ Pozn. Toto je oficiální název podle Berhardta, dal by se přirovnat k fyzickému životu a světu, naproti tomu jemnohmotnost už je čistě nefyzická, energetická

¹⁸ TRTÍK, Zdeněk a Zdeněk VOJTÍŠEK. *Hnutí Grálu: nauka, historie, společenství*.

¹⁹ taktéž

poučený poustevníkem Trevizontem, může se vrátit, svým soucitem Antrofase uzdraví a stane se pánem sv. Grálu.²⁰

Tyto pověsti považuje Abd-ru-shin za kousek Pravdy, která shůry pronikla k básníkům, ale byla jejich rozumem zkreslena. Středověkou pověst přetváří v univerzálně platný mýtus o Bohu a Stvoření. Sv. Grál nemá podle něj nic společného s nádobou z poslední Ježíšovy večeře a s Kristovou krví, ale je srdcem Stvořitelovy lásky, která každoročně v den Slavností proudí do vesmíru a obnovuje tak sílu a chod stvoření. Parsifal se v jeho duchovním prožitku stává duchovní formou preexistentního Syna člověka, Ducha svatého, části Boha, která se jakožto Boží vůle a spravedlnost vtělila na zem v Abd-ru-shinovi. Své mystické vědomí o božském původu a spásném poslání spolu s jeho mytologickým rámcem uvádí Abd-ru-shin do souvislosti s Ježíšem Kristem. Považuje se za naplnění Kristova zaslíbení v Janově evangeliu o Utěšiteli.²¹

2.4 Slavnosti Grálu

Třikrát do roka se tak v tomto hnutí konají Slavnosti Svatého Grálu. Jedná se o nejvýznamnější a nejdůležitější dny pro toto hnutí. V tento čas se z praduchovních úrovní jemnohmotnosti, tam kde sídlí Hrad Grálu, kde se nachází pohár – Svatý Grál, přelévá Stvořitelova láska – energie, která proudí k nám na Zem. Tato světlá síla je přiváděna k těm, kdo o ni prosí a přináší požehnání. Se vším, co přichází ze Světla, se člověk může setkat pouze tehdy, je-li v čistotě myšlení a konání a dobrovolném vpravení se do zákonů stvoření. V tom také spočívá předpoklad pro to, abychom mohli přijímat požehnání Síly svatého Grálu. Ke každé Slavnosti náleží i Předslavnost a Poslavnost – dny, kdy se člověk na toto přijímání připravuje a den poté, kdy nechává doznívat božskou energii.

Prostředníkem pro úkon Grálu může být jen pozemský člověk, který byl k tomu vyvolen Světlem. Ke splnění tohoto úkolu je třeba omilostnění ze Světla, jímž je dotyčnému pozemskému člověku přidána jiskra z praduchovního. Skrze tuto jiskru se děje napojení na proud síly svatého Grálu²².

Největších oslav Slavností se děje v chrámu ve Vompebergu v Rakousku, kde O.E. Bernhard žil od roku 1928 do svého zatčení v roce 1938 nacisty. Právě na jeho památku tam nyní funguje nadace Hnutí Grálu, kde se konají největší Slavnosti. Slavnost si ale může

²⁰ ZBÍRAL, David. David Zbiral- Religionistika: František Střížkovský o sv. Grálu.

²¹ TRTÍK, Zdeněk a Zdeněk VOJTÍŠEK. *Hnutí Grálu: nauka, historie, společenství*.

²² BERNHARDT, Siegfried. *Úkony Grálu na zemi*. Vompeberg: Alexander Bernhardt, 2003

člověk dělat i v pohodlí svého domova a nemusí být vázaný na žádnou budovu, či místo. Celý akt spočívá o napojení se na energii boha.

„Je to okamžik, kdy se v chrámu svatého Grálu láska Stvořitelova zářivě rozlévá k novému bytí, k novému tvůrčímu úsilí, a to se pak šíří jako pulsující tep dolů do celého všehomíra. Všemi sférami prochází chvění, posvátné rozechvění, naplněné tušením radosti, tušením velikého štěstí. Jen duch pozemských lidí stojí ještě stranou, jen on necítí, co tato událost znamená právě pro něj, jaký nesmírný dar to otupěle přijímá. Něco tak velikého již nemůže pochopit, protože mu to jeho vlastní rozumové omezení nedovolí.“²³

Mimo tyto hlavní Slavnosti probíhající třikrát do roka se koná ještě „Zpečetění“. Je to rituál – slavnost, kdy na sebe člověk, vstupem do tohoto hnutí, bere plnou zodpovědnost za své činy a skutky a před posledním soudem bude na toto brán zřetel. Akt, jímž se člověk stane členem tohoto hnutí a slíbí před bohem, že se bude chovat podle duchovních zákonů. Zpečetění může provést pouze nejvýše postavený v hnutí a děje se tak pouze v chrámu na Vompebergu. „Zpečetění by se dalo v určité podobnosti rituálu přirovnat ke křtu, autor ale sám namítá, že tyto křty patří do minulosti, a že toto je nová cesta, aby člověk mohl stát a spočinout před milostivým Světlem.

„Zpečetěním je člověk přijat do svazku, který Bůh s lidstvem uzavřel skrze Imanuela. Tento svazek je označován také jako „Nová smlouva“, neboť jeho počátek je spojen s děním ve stvoření označovaným jako obrat světů a s dobou milosti říše tisíce let.“²⁴

2.4.1 Průběh Slavností

Slavnost má ale svůj řád a pravidla. Oděv pro ženy musím být co nejvíce zakrývající a cudný. Pokud je žena „Nositelkou Kříže“ – tzn. čestnou členkou, jež prošla „zpečetěním“ – má již daný stejnokroj, dlouhé, bílé šaty, se stojacím límečkem a dlouhým rukávem (viz obr. 1). Na prsou má rovnoramenný kříž v kruhu, jenž je symbolem tohoto hnutí. Dále jako doplňkem šatů jsou pásy do pasu, ve dvou barvách: růžové a bílé. Barva se liší podle toho, jestli se koná o hlavní Slavnost, či Předslavnost a Poslavnost. Muži nosí obvykle oblek.

Slavnost obvykle začíná navozením atmosféry, aby měl člověk dostatek času na zklidnění, uvolnění a čistotu mysli. Zklidnění se pomáhá puštěním meditativní ambientní hudby, nebo klasické, ať už se jedná o Mozarta, Vivaldiho apod. Tato hudební složka trvá

²³ ABD-RU-SHIN. *Ve světle pravdy: poselství Grálu.*

²⁴ BERNHARDT, Siegfried. *Úkony Grálu na zemi.*

cca 20 minut. Při slavení slavnosti na Vompebergu v chrámu se poté rozezní zvony a lidé kráčejí do chrámu. Hlavní představitel spolku poté předčítá přednášky z knihy „Ve Světle pravdy“ od Abd-ru-shina. Obvykle se čtou přednášky určené pro jednotlivé Slavnosti. Po dočtení následuje opět hudební vložka, aby měl člověk čas na nechání doznění slova, která v něm případně rezonují. Celá Slavnost je završena modlitbou, ve které člověk prosí o požehnání a energii od Boha, za svaté Světlo, jež se do nás během slavnosti vlévá.

2.4.2 Slavnost Čisté Lilie

Dne 7. září se koná Slavnost Čisté Lilie, přičemž lilie je symbolem čistoty. Slavnost určená konkrétně ženám. V tento den se prosí o požehnání pro pozemské ženství, které nechává k ženám a dívkám v jejich čistém úsilí a následování zákonů Stvoření proudit posilující sílu. Čisté usilování v tomto hnutí náleží zvláště k ženství, protože to má za úkol pozvednout bytí.

Čistá Lilie tvoří vrchol duchovního trigonu dolů ke stvoření, podobná mostu jako spojovací cesta. Jejím prostřednictvím může tedy veškerá síla ke vzestupu proudit pro všechno ženství. Slavnost Lilie je tedy v každém pozemském roce v den, kdy prostřednictvím pozemského těla působí shůry Božská síla na všechno pozemské ženství ve splnění svaté vůle. Ta z ní proudí do celého světa očišťující a oživující, povznášející a posilující k úloze, kterou má ženství v tomto stvoření. Jak píše sám Abrushin: „*A všechny ženy, jimž byla poskytnuta milost, aby se zúčastnily Slavnosti, a jež se přitom s prosbou přibližují, přijímají nejbohatší Boží požehnání, jakmile mají opravdovou čistou vůli.*“²⁵

Slavnost probíhá stejně, jako jakákoliv jiná Slavnost, jen je kladem důraz na ženy a čtou se přednášky z knihy *Ve světle pravdy* mířené na tento den. Na slavnostním stole je tak opět položen kalich – Svatý Grál na přijímání této božské energie, sedm hořících svící a ve váze je symbolicky květ bílé lilie.

2.5 Slavnost jako vzpomínka domova

Jelikož sama nejsem oficiální členkou a neprošla jsem si „Zpečetěním“, nemohu se tak účastnit oslav Slavností na hoře Vomperberg. Prožití Slavnosti tak mohu reflektovat pouze jako opakující děj třikrát do roka, u nás doma z obývacího.

²⁵ ABRUSHIN. *Sborník nezařazených přednášek.*

Prožívání začíná přípravami na obřad den před velkou Slavností, tzv. „Předslavnost“ – ta začíná oficiálně v 17 hodin odpoledne. Je to jen takové malé prožití, obvykle se přečte pouze jedna přednáška z knihy „Ve Světle pravdy“, pokud jsem byla ještě menší, četla se četba i pro mě – ve formě pohádek, například od autorky Marie Halseband s názvem „Ťukám! Co nitro vyslechlo pro malé i velké ze tkaní ve stvoření“. Knížka obsahovala pohádky o fungování světa podle stvoření, o duchovních zákonech, karmě, a jemným způsobem pro děti vysvětlené základy, které vychází, z již zmiňované knihy „Ve světle Pravdy“.

Den Slavnosti. Oficiální začátek je v 10 hodin – v tuto hodinu je proudění energie prý nejsilnější, a čas je tak určen, aby se všichni lidé spojili a oslavovali tak společně. Ve vzpomínkách mám tak mámu, oblékající si své dlouhé, bílé, zahalující šaty, které mají na zádech velkou řadu krásných, perleťových knoflíčků. Jeden po druhém se smýkají v prstech. Vůně šatů mě hladí v nose. Máma je vytahuje jen třikrát do roka, ze své voňavé levandulové skříně. Na šaty ještě patří bílý pásek, který symbolizuje onu čistotu. Po přípravách oděvu se s mámou vydáváme nachystat slavnostní stůl, který má sloužit jako oltář. Pokládám sváteční ubrus – bílý, velký, s drobnou výšivkou. Přes něj pokládám ještě jemný háčkovaný. Na stůl patří sedm svící a sváteční sada svícňů. Sedmička je považována za magické číslo, proto sedm. Dále ve středu stolu stojí kalich – pohár, jako symbolický Svátý Grál. Zbytek stolu ozdobuje květinová výzdoba podle dané slavnosti. Bílá lilie na Slavnost Čisté lilie, bílá růže na slavnost Zářící hvězdy apod. Vedle oltáře visí obraz od Hermanna Wengga, zobrazující proudění energie z hradu Grálů.



Obrázek 1- Hermann Wengge

Slavnost může začít. Táta oblečený v obleku pouští hudbu a všichni usedáme a rozjímáme. Po skladbách následuje nahraný zvuk zvonů z chrámu na Vompebergu, při jejichž znění vstáváme a stojíme s úctou a pokorou. Následuje již první četba. Když jsem byla ještě dítě, následovala pohádka, v posledních letech se čtou již dvě přednášky. Přednášky povětšinou čte máma. Postava v bílých šatech tak majestátně stojí s knihou v ruce. Za ní lehce vlají záclony. Pamatuji si, jak mě slova, jež četla, často paralyzovaly a s jakou vážností a důrazem na intonaci byly pronášeny. Po první přednášce, následuje opět hudba, další četba, opět hudba. Završení nastává modlitbou. Povstáváme a se semknutými rukami směřujícími k nebi vyslovujeme první slova. Pamatuji si dvě, které se velmi často opakovaly. Jedna zněla následovně: „Věřím ve Světlo, v Tebe, tvůrce všehomíra, Ve Tvou nekonečnou moudrost a dobrotu, ve Tvou pravěčnou moc a nevyčerpatelnou sílu. Před tebou se v pokoře hluboce skláním a obětuji Ti celé své bytí. A ty, prosím, naplň mne zářící silou, Tvým Svatým Světlem, abych ti mohl sloužit na věky. Amen.“ Po modlitbě následuje opět zvukový záznam zvonů, při nichž návštěvníci odcházející z chrámu, u nás doma to pouze znamenalo odchod z místnosti, kde probíhal obřad.

„Poslavnost“ – poslední den Slavností, probíhá totožně jako den Slavnosti, jen o hodinu dříve. Jediná změna je v oděvu mámy, která na den Poslavnosti mění bílý pásek za světle růžový.

3 REŠERŠE

V rámci rešerší zmiňuji umělce a výtvarníky, jež se svou tvorbou dotýkají témat souvisejících s mou prací. Ať už po stránce obsahové, anebo mě inspirují svým vizuálním projevem.

3.1 Hilma af Klint

Hilma af Klint (* 1862) je považována za jednoho z prvních umělců vyjadřující se abstraktním uměním. Dlouhá léta se o její existenci nevědělo a její první abstraktní malby vznikly dříve, než Kandinského a Modriana. Ve Stockholmu se prosadila jako uznávaná umělkyně, vystavovala figurální malby a krátce působila jako tajemnice Sdružení švédských umělkyň. Již v mládí se zabývala spiritualismem. Později se začala živě zajímat o myšlenky rosikrucianství, theosofie a antroposofie. Tyto způsoby duchovní angažovanosti byly součástí ducha doby a byly populární v celé Evropě – zejména v uměleckých a literárních kruzích, protože lidé se snažili sladit náboženské přesvědčení s vědeckým pokrokem a novým vědomím plurality náboženství²⁶.

Její lyrické, energické malby s jemnou barevností, která působí až terapeuticky, jsou pro mě velkým inspiračním zdrojem. Duhová barevnost ve mně evokuje proudění energií, božství, určitou nedosažitelnost a neuchopitelnost určovat abstraktním pojmům a imaginárním představám jasný tvar a podobu. Z obrazů je zcela zřejmý zájem o spirituálno a velmi jemnou citlivost.



Obrázek 2- Hilma af Klint

²⁶ Hilma af Klint: Foundation: About. Dostupné z: <https://hilmaafklint.se/about-hilma-af-klint/>.

3.2 Zsófia Keresztes

Zsófia Keresztes je současná umělkyně, která vytváří sochy, které spekulují o tom, jak se reálný svět rozšiřuje do virtuality, přičemž sleduje jak technologické chápání, tak chápání virtuality Marcellem Proustem: paměť jako „skutečná, ale ne aktuální, ideální, ale ne abstraktní“. Keresztes zachází s virtuálním jako s něčím, co „jako by“ bylo skutečné, a vytváří teorie her a scénáře „co kdyby“, jak se digitální nákaza vtělí, jak se algoritmy a digitální avataři projevují ve světě a kanibalizují vjemy a vnímání.²⁷

Jedním z jejích signifikantních materiálů poslední doby jsou barevná sklička skládaná na sochy technikou mozaiky. Důležitou roli zde hraje lesk sklíček; připomíná neustálé blikání elektrických signálů v síti neuronů, zpráv a aktualizací z digitálních přístrojů. Skleněné mozaiky mají už také neoddělitelnou konotaci přímořského prostředí, pěkných hotelových bazénků, života plného tepla.²⁸

Objekty a sochy Keresztes na mě působí spirituálním, až obřadním dojmem. Celé její instalace často vytváří prostředí směřující k oltářnímu pojetí místa. Dalo by se pracovat s interpretací oka, jako jednoho z častých a dominujících prvků, kdy symbol oka se v historii používal v mnoha kulturách a náboženstvích a je často spojován s představou božského nebo nadpřirozeného. V mnoha věroučných systémech je oko považováno za symbol poznání, moudrosti a osvětlení a někdy je označováno jako „vševědoucí oko“ nebo „oko prozřetelnosti“.



Obrázek 3- Zofia Kerestez

²⁷ Marcelle Joseph Project: Zsofia Keresztes [online]. [cit. 2023-04-11] Dostupné z <https://marcellejoseph.com/artists/188-zsofia-keresztes/biography/>

²⁸ Havrlant Art Colection: Zsofia Keresztes [online]. [cit. 2023-04-08] Dostupné z <https://havrlant.art/cs/zsofia-keresztes>

3.3 The Holy Mountain film od Alejandro Jodorowsky

Film chilsko-francouzského režiséra Alejandra Jodorowského z roku 1973 je lavinou krásných i profánních scén, které se v něm odehrávají. Obrazů, které si berou na paškál témata náboženství, politiky a sexuality. Do své vyprávěcí struktury zahrnuje témata iniciace, alchymie, astrologie a tarotu. Film vzdává stylistickou poctu možná ještě většímu vlivu, filozofii a hnutí surrealismu. Ve Svaté hoře vidíme něco, co se zdá být „esoterickými“ tématy a problémy, které se bez námahy spojují se surrealistickou metodou a stylem, a tak vytváří téměř symbiotický jazyk okouzlení.²⁹

Tento film je plný odkazů stanovisek vůči naší společnosti. Kritizující její konzum, komerčnost umění, sexualizování a objektivizaci těl, plný symbolů, kdy každá jedna scéna je plná odkazů na spletnost celého tohoto filmu. Pokud můžeme děj nějak sumarizovat, v základě film pojednává o alchymistovi, který vede sedm materialistických cizinců a postavu Ježíše Krista zdolat mystickou horu, která je dovede k získání nesmrtelnosti.

3.3.1 Spirituální symboly použité ve filmu:

3.3.1.1 Tarot

Jedním z velmi významných a důležitých symbolů filmu je použití Tarotu, kdy alchymista zasvěcuje Ježíše do jeho cesty. Jodorowsky použil jen výčet, ze všech karet, které tarot obsahuje, a to jsou například:

Hlupák: Hlavní postava, známá jako „Zloděj“, ztělesňuje archetyp Blázna. Je na cestě za osvícením a v průběhu filmu prochází proměnou.

Kouzelník: Alchymista, kterého hraje sám Jodorowsky, představuje Kouzelníka. Z mrtvých těl vytváří falešnou horu a dokáže přeměnit základní prvky ve zlato.

Velekněžka: Zloděje na jeho cestě provází těhotná žena, která představuje postavu Velekněžky. Ztělesňuje intuici a skryté vědění.

Císař: Postavu Císaře představuje muž, který nosí korunu a sedí na trůnu. Představuje autoritu a moc.

Hierofant: Postava Hierofanta je představována mužem, který nosí klobouk podobný papeži a nese hůl. Představuje tradici a organizované náboženství.

²⁹ MALONE, Adam. *What is Esoteric Art?*.

Zamilovaní: Milenci jsou představováni dvěma postavami, které jsou zpočátku odděleny zdí, ale nakonec se spojí a splynou v jednu bytost. Představují spojení protikladů.

Vůz: Vůz je představován postavou, která jede na obřím hlemýždi. Představuje pohyb a pokrok.

Poustevník: Poustevník je představován postavou, která žije sama v jeskyni. Představuje introspekci a samotu.

Oběšenec: Oběšenec je představován postavou, která visí na stromě hlavou dolů. Představuje odevzdanost a oběť.

Smrt: Smrt je představována postavou, která nosí kostlivce a kosu. Představuje proměnu a změnu.

Věž: Věž představuje postava, která žije v rozpadající se věži. Představuje zkázu a chaos.

Měsíc: Měsíc představuje postava, která nosí masku a hůl. Představuje podvědomí a iluze.

Slunce: Slunce představuje postava, která nosí zlatý oblek a vyzařuje světlo. Představuje osvětlení a radost.

Soud: Soud je představován postavou, která vstává z mrtvých a vystupuje na oblohu. Představuje znovuzrození a vykoupení.³⁰



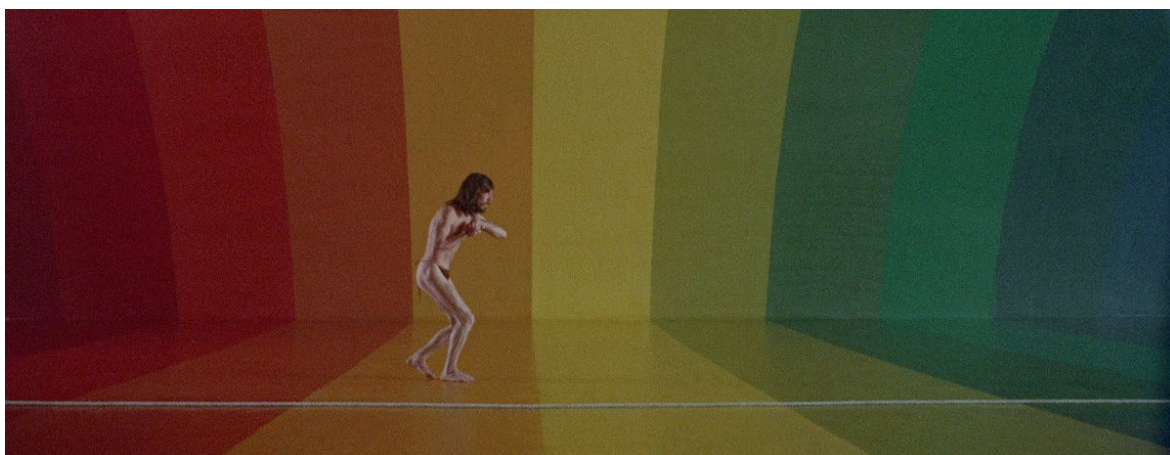
Obrázek 4- Alejandro Jodorowsky – The Holy Mountain

³⁰ NOTARI, Rodrigo. Youtube: Alexander Jodorowsky explains The Tarot. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=6GdRCg5zmMs&t=56s>

3.3.1.2 Duhový most

Duhový most ve filmu představuje cestu k osvícení a překonání dualit a omezení. Ve filmu je zobrazen jako barevná, klikatá cesta, která vede na Svatou horu, jež je konečným cílem hledání postav. Postavy musí projít touto obtížnou a zrádnou cestou, aby dosáhly Svaté hory a osvícení. Také je spojován s čakrami, což jsou energetická centra, která se v mnoha východních duchovních tradicích nacházejí podél páteře. Ve filmu musí postavy projít sedmi branami, které představují každou ze sedmi čakr, aby se dostaly na vrchol Duhového mostu a mohly pokračovat v cestě. Tento Duhový most celkově symbolizuje cestu k duchovnímu probuzení a překonání překážek, které stojí v cestě osvícení. Představuje transformaci sebe sama a dosažení vyšších stavů vědomí.³¹

Film je pro mě jízdou nádherných surrealistických scén. Barevnost a symetrie film rámcují do vyššího estetického zážitku, který již tak povyšuje samotný děj a rukopis Jodorowského.



Obrázek 5- Alejandro Jodorowsky – Duhový most

3.4 Lucie Králíková

Lucie Králíková je zahradní architektka, která se ale ve své tvorbě zajímá o krajinu a spojené rituály s ní. Založila značku Efemér s architektkou Klárou Zahradníčkovou. Efemér sdružuje lidi a snaží se vytvořit kolektivní prostředí pro lidi zajímající se o stejná témata a prožívat tak rituály společně. Důležitým bodem, který si v Efemér stanovila, bylo vnímání rostlin a květin v kontextu tradic. Na popud oživení staročeských rituálů a tradic tak napsala knihu s názvem „Svátosti“. V této knize jde postupně po ročních obdobích a odhaluje a oživuje některé již zapomenuté tradice, často spojené s křesťanstvím, některé však sahají

³¹ Zoe Bell. Youtube: The Holy Mountain: An Analysis. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=22ZMYJRe1oU&t=187s>

daleko hlouběji do pohanských zvyků. Kniha Svátosti je tak autentickým poetickým deníkem, který spojuje literárně stylizované dokumentární zápisy s uměleckou a experimentální fotografií Michaely Karásek Čajkové. Tematicky vychází z intenzivní lásky k přírodě, rostlinám a tradici, kterou jen nekřísí, ale přenáší do současného světa, krajiny a města.³²

Jak říká sama autorka: „Zaměřuji se především na roli rostliny v české lidové kultuře a jejich využívání coby výtvarného prostředku.“

Kurátor Marek Pokorný, šéf Městské galerie současného umění PLATO o autorce napsal: „Aktivity Lucie Králikové souvisejí s rostlinami, krajinou, lidmi a pamětí. Neskývají emoce, ale zároveň jsou podloženy expertní znalostí přírody, zkoumáním konkrétních lokalit a reflexí vztahů mezi místem, tradicí a jejich současnou (opomíjenou) hodnotou, kterou citlivě aktualizují a dokáží zprostředkovat. Jako celek lze projekty Lucie Králikové jen těžko kategorizovat. Jistě: primárním a emblematickým výstupem bývají kytice. Či jejich fotografie. Jako estetický objekt, ale především coby kulturní a sociální artefakt. Jsou tu ale také výlety, pobyty, objevování lokální flóry pro jednotlivce a skupiny, tedy výrazně performativní aspekt, jehož podoby a formáty se proměňují. Je tu spolupráce na širších výzkumech spolu s fotografií a etnografií.“³³



Obrázek 6- Efemér flowers – scénografie svatby v kostele v pohraničí

³² Nakladatelství Wo-men: Svátosti. Dostupné z: <https://www.by-wo-men.com/cz/kniha-svtosti.php>.

³³ Česká televize art: Artzóna: Efemér. Dostupné z: <https://art.ceskatelevize.cz/profil/efemer-lucie-kralikove-SkZzw>.



Obrázek 7- Efémér flowers, Vodoléčba

3.5 Anna Slama a Mark Delong

Anna Slama (1991) a Mark Delong (1986) tvoří autorskou dvojici od roku 2015. Ve své umělecké praxi se zaměřují na instalaci, která přesahuje až do formy připomínající site-specific scénografii, do které zasazují své sochy, objekty, videa nebo obrazy. Aby díla mohla mezi sebou více komunikovat, snaží se vytvořit pro diváka prostor, který může vést k různým interpretacím a čtením příběhu. Předmětem dlouhodobého zájmu autorského dua je emocionální vypětí a návrat k citlivosti a upřímnosti uměleckých děl.³⁴

*„Pracujeme se symboly, vyjadřujeme se v metaforách, vycházíme ze zkušenosti. Je to typ myšlení, který nás v umělecké práci hodně osvobodil,“ popisuje umělecké duo svůj přístup k tvorbě.*³⁵

Jejich častým výchozím materiálem je dřevo, hlína, protože je pro ně důležitý osobní kontakt s daným materiálem a jeho haptika při výrobě sochy. Tyto techniky vyžadují svůj čas, a to jim nabízí opět možnost zpomalit a tvořit tak jemným tempem nový imaginární svět, kde čas není tak urputný, jako v tom našem. Téma nových imaginárních světů a pohádek se tak v jejich tvorbě opakuje. Vychází například ze severské mytologie, protože vychází z přírody, která je jim blízká a kde žijí. Je v ní cítit síla živlů a propojenost dění a

³⁴ Společnost Jindřicha Chalupeckého: Laureáti Ceny Jindřicha Chalupeckého 2020. Dostupné z: <https://www.sjch.cz/anna-slama-marek-delong/>.

³⁵ SKOPALOVÁ, Eva. Artalk: Anna Slama a Marek Delong: Návrat k citlivosti. Dostupné z: <https://artalk.cz/2020/05/20/anna-slama-marek-delong-navrat-k-citlivosti/>

soužití se zvířaty. Spíše ale než z konkrétních příkladů se zajímají o meziválečnou ilustraci, která je hodně symbolistická a příběh je v ní velmi silně vizuálně zakotvený. Taktéž vychází z fantasy žánru, magického realismu, baví je propojení reality s nadpřirozenými silami a myšlenková volnost.

Důležitým prostředkem v jejich tvorbě je taktéž zacházení s emocemi, snaží se osvobodit od zkostnatělého přístupu, kdy dříve pracovali hodně analyticky a snažili se vyjít z nějakých teoretických podnětů. Nyní je důležité, aby pro ně práce a samotný proces tvorby terapeutický. Jak uvádí Marek Delong : *“Mě přijde naprosto zásadní, že umělecká činnost a kreativní proces sám o sobě má schopnost vytahovat a uvolňovat témata z hlubin duše. Schopnost umění uvolňovat témata ale zároveň neznamená, že je dokáže všechny interpretovat. Uvědomuju si, že naši práci dokáže lépe popsat např. teoretik či teoretička než my samotní, a vůbec mě to netrápí. Metafyzická mi připadá tvorba samotná. Umění pro mě bude vždy otázkou srdce.”*³⁶

Mně samotné přístup Delonga a Slamy velmi imponuje a přijde blízký svou volností a otevřeností. Umění by podle mě mělo proudit z hlubin srdce a duše. Tvorba my měla být svobodná a intuitivní. Díla Delonga a Slamy mě baví i svou vizualitou, která je hodně amorfni, organická. Volnost interpretace fantasy a vytváření imaginárních světů je mi sympatickým kouskem.



Obrázek 8- Anna Slama a Marek Delong – instalace na Ceny Jindřicha Chaluppeckého

³⁶ tamtéž

3.6 Tadeáš Podracký

Tadeáš Podracký je současným experimentálním designérem, který se zaměřuje na hledání autenticity v našem blízkém prostředí. S využitím průzkumu materiálů a kritického zkoumání řemeslného dědictví přichází Podracký s novou metodologií designu. Tato metodologie je založena na analýze výrazu, destrukci a zdůraznění individuality, a má za cíl překonat ustálené principy „dobrého“ designu. Bez ohledu na to, zda se jedná o objekt nebo prostor, Podracký se vždy snaží najít způsob, jak rozbít tyto konvence a otevřít nové možnosti pro zdůraznění mnoho vrstevnatosti identity současného jedince.³⁷

Využívá reinterpretace artefaktů jako základní kámen své práce. Před každým projektem se důkladně zaměřuje na uměleckohistorický kontext díla a materiálu, s cílem porozumět vlivům a jejich proměnám v čase. Jeho oblast působnosti zahrnuje nejen produktový design, ale také interiérové objekty, velkoformátové konceptuální instalace a prostory obecně. Podracký také dlouhodobě zkoumá lidskou motivaci pro tvorbu uměleckých děl.

Vystudoval ateliér skla na UMPRUM pod prof. Kopeckým. Ke sklu jako k materiálu se rád vrací, ale nedovoluje mu tolik se podílet na procesu výroby daného kousku, proto v poslední době často pracuje například se dřevem, papírem, textilem a odpaním materiálem jako takovým.

„Kladu důraz na sklo, na zpracovávání materiálů a řemeslnou práci. Sklo je pořád jeden z mých hlavních materiálů, ale hodně posunutý od tradičního chápání. Mám preferenci ve skle – to jsem já, to jsem prožil, s tím dělám. Věřím, že má speciální hodnotu, která je a bude relevantní – například jako kulturní a společenský fenomén. Se sklem nechci seknout už i jenom z ryze romantického charakteru tvůrčího procesu, kdy člověk rád jezdí za řemeslníky, protože se jedná o zajímavou, po celém světě propojenou komunitu.“³⁸

³⁷ Tadeáš Podracký: *about* [online]. Dostupné z: <https://tadeaspodracky.com/about/>.

³⁸ JAKUBČÍKOVÁ, Iveta. Czechdesign: Aby něco vzniklo, musí se něco zničit. Sklář Tadeáš Podracký, který odešel do Nizozemí, provokuje drzostí i talentem [online]. Dostupné z: <https://www.czechdesign.cz/temata-a-rubriky/aby-neco-vzniklo-musi-se-neco-znicit-sklar-tadeas-podracky-ktery-odesel-do-nizozemi-provokuje-drzosti-i-talentem>

Tvorba Tadeáše Podrackého je mi blízká především svou vizualitou. Organické tvary, kombinace materiálu. Vizualní „nečistota“ a „přepřácanost“. Fascinuje mě detailní práce hlavně se dřevem, jemné subtilní tvary, tvořící monumentální celek.



Obrázek 9- Tadeáš Podracký – Metamorphosis chair



Obrázek 10- Tadeáš Podracký – Bleeding out Vase

4 PŘEDCHOZÍ PRÁCE

Jak jsem nastínila již v předešlých kapitolách, ve své bakalářské práci se zabývám spolkem Hnutí Grálu, v němž jsem vyrostla a jenž silně ovlivnil mé vnímání spirituality a rituál obecně. Rituál je nedílnou součástí našich životů, snažíme se jej zařazovat a hledat v každodennosti, z obyčejných věcí se tak stává opakovaný děj, jenž nám pomáhá prožít dny.

Rituálem se obecně zabývám již delší dobu. Líbí se mi jeho opakovanost, která i náhodným věcem dodává jakýsi řád a podstatu. Než o samotný výsledek jde tak o prožívání procesuality a zkoumání jej. Jde tak o velmi intimní introspektivní děj, který mi pomáhá s vlastní spiritualitou a prožíváním světa.

4.1 „Tak teď už budu zdravá, ne“?

Tento projekt se zaměřoval na osobní prožívání rituálu s jednou rostlinou – a to kopřivou. Vztah se sebou samým, cesta a návrat k sobě. K podstatě. Sběr bylin je něco, co provází celý můj život. Rituál, cyklus, rytmus, který má svůj řád, čas. Byliny jako lék, jejich podstata a pomoc, kterou nabízí, ať už ze zdravotního hlediska, tak jako symboly a amulety, používané opakovaně v historii. Věnovala jsem se tak konkrétní bylině, které neskýtá mezi lidmi příliš pozitivní ohlas. Kopřiva dvoudomá, *Urtica dioica*.

Dotek s kopřivou. Nepříjemné ostré štípnutí, které projede celým tělem, úprk těla od kontaktu s ní a následné nadávky vůči bylině. Bílé flíčky, intenzivní svědění, škrábání se. Zaměřila jsem se na tento konkrétní dotyk, který já vnímám diametrálně odlišně. Slast, požitek, pomoc, bolest jako příjemný proces, který uzemňuje, vrací zpět do reality. Kopřiva přitom při jejím doteku a mechanickém poškození kůže do člověka vpouští serotonin, známý jako hormon štěstí. Měl by se tedy člověk pak cítit líp? A tak se vrhám mezi kopřivy. Kopřivou se tak chci obklopovat, vnímat jí, cítit její doteky, kontakt. Jde o proces a hledání možností, hranic našeho vztahu. Cítit žhavost, živelnost a kopřivy. Zkoumám její vztah se mnou, veškeré možnosti práce s ní od prvotních skic a automatické malby, fotografií, performance sběru až po výsledný objekt. Stavím si úkryt, útočiště, slupku, deku, do které se mohu pohodlně ve špatných chvílích zabalit, cítím ochranu a pomoc pro bolavou mysl bloumající ve svém zmatku. Budu pak už zdravá aspoň? Celá práce vznikala kontinuálně, procesuálně. S každou kopřivou jsem se tak rituálně dotkla několikrát, a to již během

samotného sběru, máčení, proplétávání, zatkávání, zdrcávání a při konečném samotném dotyku se vzniklou dekou.



Obrázek 12- Kopřivový koberec



Obrázek 11- Já s kopřivami

4.2 (Ne) Stabilita

Vztah mě a mé mámy. Tuto práci jsem rozpracovávala na poslední zimní klauzury před bakalářskou prací. Věděla jsem již, jakému tématu se tak chci věnovat a snažila jsem na něj nahlédnout z jiného konce. Svou bakalářskou práci jsem s mámou opakovaně několikrát řešila, konzultovala, a to určitým způsobem narušilo chod naší domácnosti. Snažila jsem se tak zanalyzovat a zprostředkovat divákovi náš vztah a jak víra tento vztah mění, definuje a ovlivňuje.

Jak jsem popsala již výše, máma během Slavnostní nosí specifické šaty určené na tuto událost. Vnímám je tak jako symbolem její oddanosti vůči této víře. Snažila jsem se tak tento objekt vzít a přetransformovat. Pracovat s její pohledem na věci v kontrastu s mnou. Stejně šaty si tak oblékla máma a já, na jiný způsob. Výsledkem byla série dvou velkoformátových fotografií. Během focení mámy nainstalované v šatech, držící bílou lilii v rukách, jako symbol čistoty se mě máma tázala, zda ji na fotkách budou vidět nohy, protože to by správně

nemělo. Stála tak v roztomilých papučích na koberci, u toho majestátně dřímající květinu v rukách. Tento kontrast mě fascinoval, protože v sobě ukrýval dvojnost dané situace. Na jedné straně vážná, pokorná žena, koukající na nás z fotek lehce s důrazem na své činy, naproti tomu máma s lidskostí ve svých papučkách. Při instalaci jsem tak nechávala pomocí dataprojektu odstraněné papuče jen lehce problíknout.

Jako doplnění instalace jsem zvolila fotku detailu máminých šatů, na které byl umístěn mp3 přehrávač se zvukovým záznamem, ve kterém jsem vyzpovídala mámu ohledně otázek víry, motivace, určitých paradoxů a rozporů, které v ní shledávám a k objasnění otázkám, týkající se spolku.

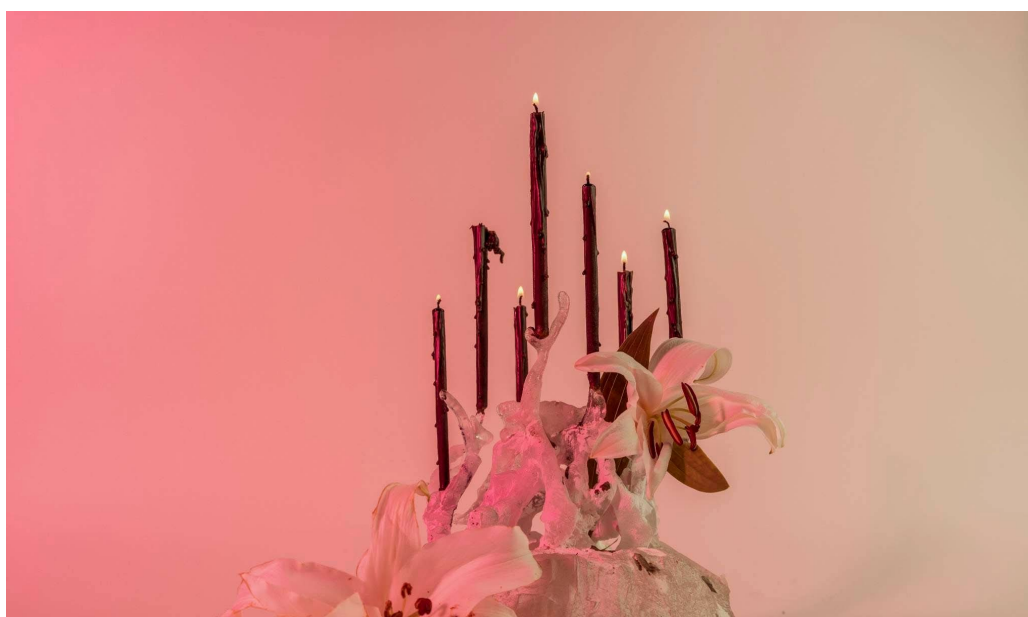


Obrázek 13- Foto výstup klauzury, Foto máma a já v šatech

4.3 Tavená plastika Svatý Grál

Při této semestrální práci jsem si již ověřovala některé technologické postupy, které mi později pomohly s realizací bakalářské práce. Téma bylo již od prvopočátku jasné, vytvořit pohár, který by symbolizoval onen Svatý Grál. Nechtěla jsem ale, aby tvarosloví vycházelo z tradiční představy kalichu a nožičky. Chtěla jsem spojit dva prvky na stole, které se u nás nachází při Slavnosti, a to pohár a sedm svíček. Z poháru tak vznikl objekt sloužící zároveň jako Grál, ale i svícen.

Vybrala jsem si techniku tavené plastiky, ale místo použití skleněných bloků na tavení jsem se rozhodla otestovat zbytkové, vadné kusy korálků od firmy Preciosa. Tvar svícnu jsem budovala pomocí vytvarování základních tvarů z drátku a postupným máčením do horkého vosku. Tím se mi budovaly organické amorfnní tvary, které částečně vznikaly samy, bez mého zásahu do tvaru. Když jsem voskový model zaformovala, udělala jsem zásadní chybu a to, že forma byla z jednoho kusu. Díky komplikovanému tvaru se korálky nedosypaly do více než poloviny formy a tím byla výsledná plastika rapidně menší. Tavicí teplota byla též příliš vysoká, a tak se korálky roztavily do jednotné skloviny a plastika ztratila vzhled slinutých korálků. Další problém, který se na tomto kuse ukázal, byla volba drátků na namáčení vosku. Při vytavování vosku některé dráty zůstaly zaseknuté ve formě a vytvořily pak se sklovinou nevzhledné černé fleky a pnutí ve skle, tudíž kusy plastiky postupně odpadávaly.



Obrázek 14- Svatý Grál

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 KONCEPT

Jak jsem již nastínila v teoretické části, nejsilnější vzpomínkou, která ve mně rezonuje, je slavnost svatého Grálu. Rituál probíhající třikrát do roka u nás doma. Již od začátku jsem se tak zaměřila na tento rituál. Za cíl jsem si dala vytvořit celé oltářní místo a prostor. Intimní kout, který by reflektoval mé vzpomínky. Volně tak interpretovat a přetransformovat vzpomínky a vizualitu na náš „oltářní“ stůl, připravený během slavností. Vybrala jsem si tak jeden hlavní atribut, který byl nositelem celé instalace – Svatý Grál, který je hlavní důležitou složkou celé Slavnosti – mísa, ze které z hradu Grálu proudí božská energie sem na Zem. Dalším prvkem, který jsem volně přetransformovala z obrazu od Hermanna Wennga, který nám visel v obýváku a já jen vždy jako malá pozorovala. Celá práce byla tvořena volně, tvarově organická, symbolizující víru, která se neustále mění a proměňuje, tak jako člověk v ní. Místy rozpadá a vyvolává v nás otázky. Jak napsal Vladimír Holan: *„Poslední list se třese na platanu, neboť on dobře ví, že co je bez chvění, není pevné. List nemusí tě, Bože, prosit o nic, dal jsi mu růst a on to nepokazil.“*

5.1 Svatý Grál

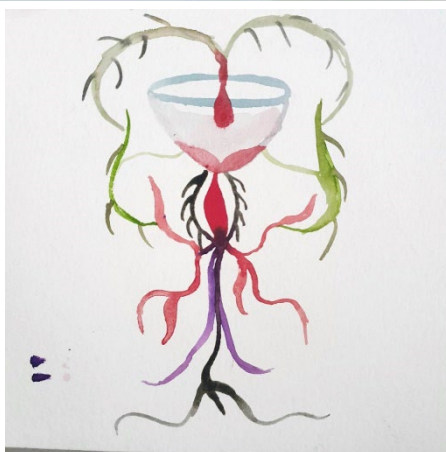
Jak jsem již zmiňovala výše, Svatý Grál měl být hlavním atributem celé instalace. Jelikož jsem již od prvopočátku neměla v plánu tvořit klasický pohár, číši, tvarově symetrický a hutní – mým záměrem bylo vytvořit něco organického, živého, jež by symbolizovalo neustálý vývoj a proměnu, zvolila jsem si techniku tavené skleněné plastiky ve formě. Organičnost a tvarová volnost je mi blízká a ráda nechávám věci, ať se dějí občas samy a nachází si svůj tvar. Tak se dělo i u finálního tvaru a podoby Grálu. Jak budu níže popisovat v procesu výroby, model k zaformování jsem zvolila ze včelího vosku, kvůli své plasticitě, a možnosti tvarování. Později jsem přišla na techniku budování modelu pomocí namáčení základního tvaru z provázků, později z voskového drátu (pouze vosk, natažený do tenkého pásku). Samotné budování tak nechalo tvar samovolně růst, což mi korespondovalo s výsledným plánem „srostlice“ víry. Celý Grál měl symbolizovat víru a můj přístup k ní. Od prvopočátku nebylo mým cílem se vůči tomuto spolku nijak kriticky vymezovat, ale ani nebýt v pozici zprostředkovatele a zastánce této víry.

Celý objekt měl zároveň sloužit i jako svícen, proto jsem vycházela při tvoření svícnu z techniky výroby vysokých svíček, kdy se knot pomalu opakovaně namáčí do horkého vosku. Celý symbol ohně a energie tak měl korespondovat s přijímáním energie, která v den Slavnosti proudí sem na zem.

Z postupného procesu nadále vzniklo místo použití skla na tavení, použití korálek, rokajlu³⁹, od firmy Preciosa. Korálky jsem původně zamýšlela jako výchozí materiál na závěsný obraz, který popíšu v kapitole níže. Na Grál nebylo sklo ideální materiál, protože jsem chtěla i nadále pracovat s tématem rozpadání, drolení a jisté křehkosti. Proto se jako ideální možnost jevilo použití korálek. Pomohlo mi to docílit povrchu, který jsem si přála a materiálově se dílo sjednotilo i s dalším prvkem instalace.

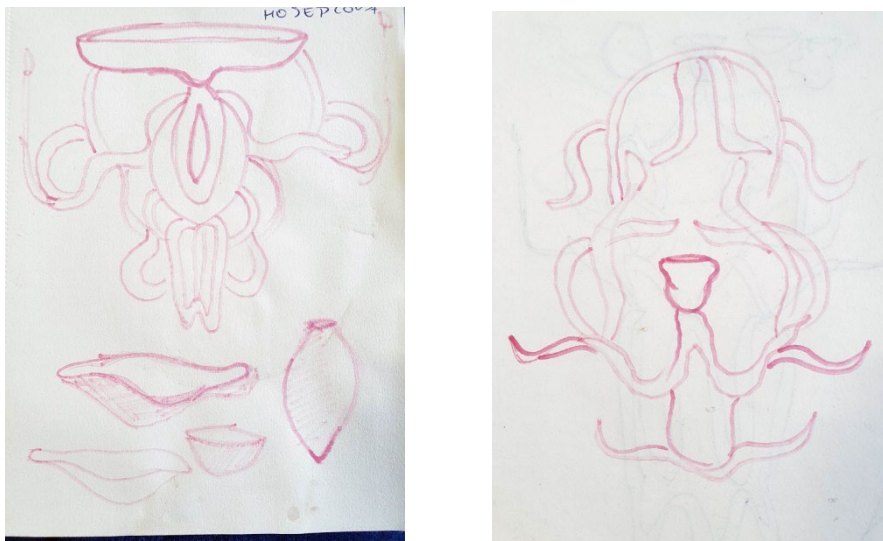
5.1.1 Prvotní skici a návrhy

Původním záměrem bylo vytvořit klasičtější pojatý pohár s kalichem a nožičkou. Až později postupně se mi vyvinul návrh s kalichem ve prostřed obrostlým dalšími články a srůsty. Světlo se tak vycentrovalo, a to mi dodávalo větší pocit sounáležitosti s tímto objektem.



Obrázek 15- Prvotní skici

³⁹ Rokajl- druh malého korálku válcovitého tvaru ze skla



Obrázek 16- Skici

5.2 Závěsné obrazy

Obraz je nedílnou součástí mých vzpomínek na domov. Byl v plánu již od prvopočátku, jen v jiné formě, než nakonec byl vytvořen. Vzhledem k instalaci v prostoru, ve zlínském Svitu v 94. budově, jsem tak nemohla vytvořit nástěnný obraz a snažila jsem se tak zhmotnit obraz, který by fungoval oboustranně v hmotě a prostoru. Původní plán byl obraz utkat pomocí techniky napnutých provázkových osnov a sešívání korálků. Vzhledem k časové náročnosti této techniky jsem od ní nakonec ustoupila a zvolila i plošně rozměrnější „výšivku“ korálků na záclonovinu. To mi dovolilo být velkorysejší a vytvořit tak rozměrnější instalaci, která i lépe funguje tvarově jako apside a dovoluje mi tak vytvořit intimnější prostředí a zákoutí kolem stolku, na kterém ční Grál.

Výchozí inspirací mi byl obraz ze vzpomínek od Hermanna Wengga. Ten jsem se tak snažila volně přetransformovat. Vycházela jsem ze základních předmětů na obraze – Grálu, duhy, proudění energií, symbolů holubice atd. Na obraze je zobrazen děj, který se má uskutečňovat na hradě Grálu ve výšinách, v průběhu Slavností. Ono proudění božské energie a přelívání se Grálu na zem. Malbu jsem se snažila volně interpretovat a vycházet ze svých akvarelových malbiček, které si tvořím již delší dobu. Jak jsem již nastínila v teoretické části, spiritualita hraje v historii důležitou roli a je tématem jak současných umělců, tak velkým tématem v době Kandinského a začátků abstraktní malby. Barvy nejsou pouze fyzikálním jevem, ale hrají roli i z pociťového a psychologického hlediska.

Celá tvorba pomocí korálku dotvořila obrazů křehkost, zářivost a třpytivost, kterou pomůže dokreslit navíc sluneční svit instalace ve Svitu.



Obrázek 18- Herman Wenng, původní obraz visící u nás během Slavností



Obrázek 17- Volné akvarely a návrhy na závěsný obraz



Obrázek 19- Volná interpretace Grálu

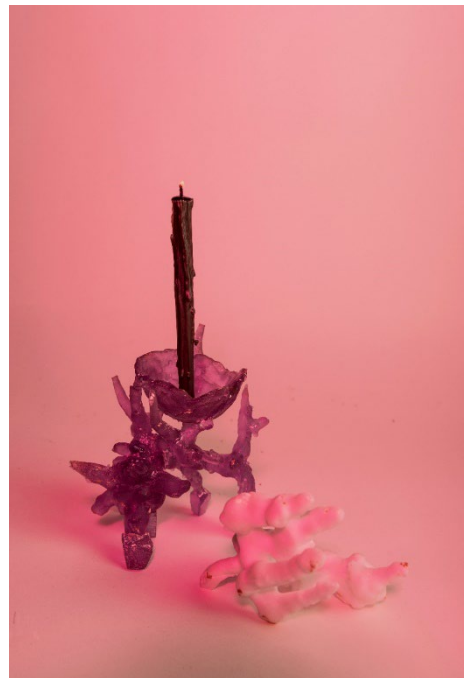
6 REALIZACE

V následující kapitole se věnuji popisu samotné realizace objektů – Grálu, závěsným obrazům, výrobě soklu a finální podobě instalace.

6.1 Svatý Grál

6.1.1 Zkoušky před finálním kusem

Než jsem se pustila do samotné realizace finálního tvaru, vyzkoušela jsem si několik rozdílných tvarových řešení a tavicích zkoušek tavicí křivky, abych docílila ideálního povrchu, struktury a pevnosti spečených korálek. Při těchto zkouškách jsem si ověřovala na jak vysokou teplotu mohu jít, aby nedošlo k naprosté deformaci a spečení, a při jaké teplotě nastává slnutí. Dále jsem zkoušela, jak jednotlivé barvy reagují na teplo a jestli se jedná o nabíhané sklo, či pouze povrchovou úpravu barvy, která je tvořená postprodukčně a nejedná se o barevnou sklovinu.



Obrázek 20- první zkoušky tavené plastiky ze skla od firmy Bañas

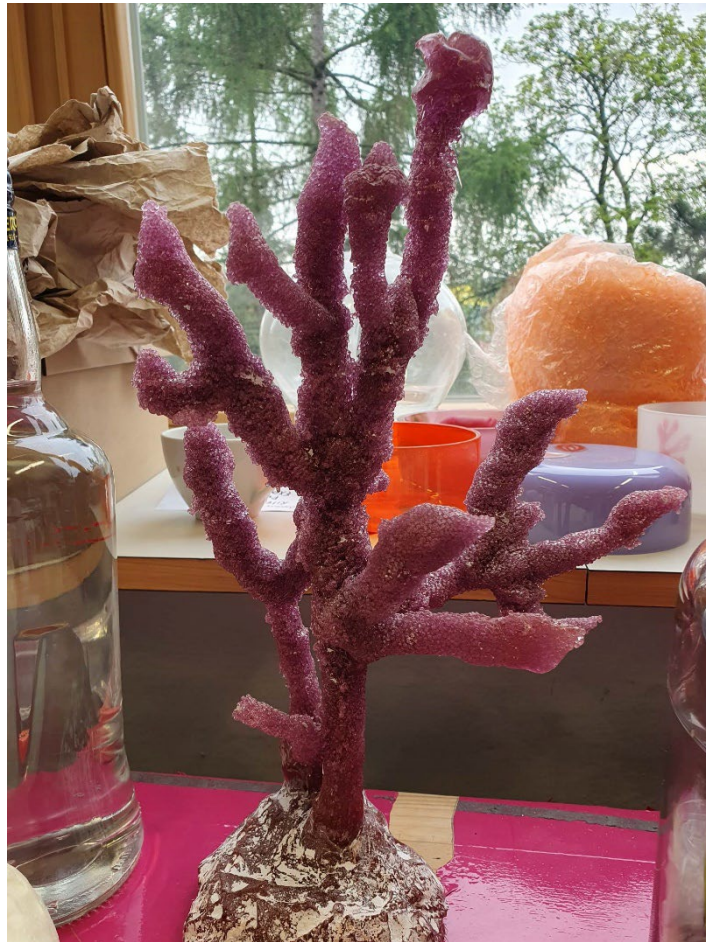


Obrázek 22- První zkoušky tavení korálek v mase



Obrázek 21- První zkoušky komplikovanějších tvarů na nižší teplotu

Poslední finální zkouška již vybraných korálek a jednoho segmentu z finálního tvaru



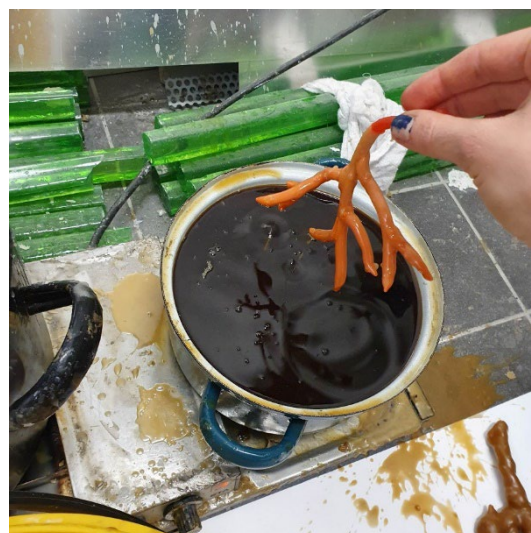
Obrázek 24 Finální zkouška z již vybraných korálek



Obrázek 23- Detail tavené plastiky

6.1.2 Výroba Grálu

Od prvotních skic, které jsem představila již v předchozí kapitole. Výroba voskového modelu, pomocí techniky namáčení základního tvaru z voskových drátů do horkého vosku. V dřívějších modelech jsem používala klasický kovový drát, ten ale později při vytavování způsoboval problémy a zasekával se v sádrové formě. Proto jsem nakonec zvolila voskový drát.



Obrázek 25- Tvoření voskového modelu

Budování jednotlivých větví a postupné spojování dohromady.



Obrázek 27- Sestavování modelu z jednotlivých větví



Obrázek 26- Model připravený na zaformování

Následuje zaformování. Sádro jsem používala modrou – zubařskou, pevnější na formu na tavené plasty, aby lépe odolávala teplotě a tlaku. Sádro jsem nadále míchala s jemným sklářským pískem v poměru 1:3 (sádra : písek). Kvůli komplikovanosti tvaru byla forma osmidílná. Vzhledem k záměru pouze slinutí korálek jsem je musela dostat přímo do formy, ne jako u klasické tavené plasty, kde sklo doteče pomocí vzduchu a tlaku. Aby se mi korálky lépe vsypávaly do tak složitého tvaru, vznikla forma vícedílná. Vždy jsem zalila část modelu, vytvořila zámky, vyseparovala vazelínou a nalila další část formy. Vzhledem ke složitosti tvaru, jsem musela i voskový model budovat postupně, při zalívání sádrou. „Horní patro“ nad kalichem jsem tak tvořila až po zalití „spodních“ pater.



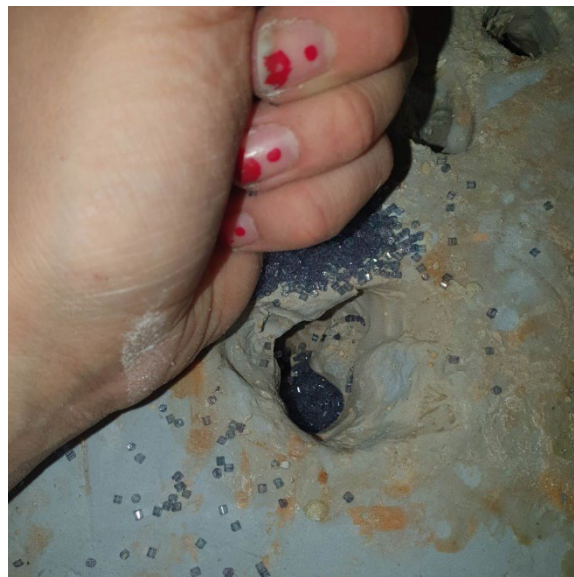
Obrázek 28- Postupné zaformování

Po zaformování následovalo postupné vytavování vosku pomocí horké páry. Vždy jsem vytavila část, oddělila disk a pokračovala ve vytavování.



Obrázek 29- Vytavování vosku

Po vytavování následuje plnění formy korálky. Do jednotlivých děr jsem pomalu vsypávala korálky a ty poté lehce upěchovala. Vždy jak jsem měla naplněnou jednu část – jeden disk. Nasadila jsem na něj další a takto vsypávala postupně celou formu. Korálky jsem zvolila světle šedé, kterou jsou nabíhavé a měla jsem vyzkoušené, že po vysoké teplotě změní barvu na světle růžovou. Korálky jsem používala typ rokajl, od firmy Preciosa, které byly vyřazené jako vadné kusy.



Obrázek 30- Vsypávání korálek do formy

Následovalo nastavení tavící křivky, aby se teplota postupně dostala i do středu formy. Díky tomu, že sádrové formy byly poměrně masivní, okolo 200 kg, byl teplotní nárůst zvolen pomalu. To samé platilo i u chladicí části křivky. Kvůli jen lehkému spečení korálek a ne úplnému protavení, jsem nesměla jít teplotou nad 700 °C.

Po utavení nadešel čas dostat výslednou plastiku ven z formy. Při vysekávání se však plastika místy poškodila a nebyla protavená, tudíž místo jednoho kusu jsem z formy vysekala 43 malých kousků.



Obrázek 31- Vysekávání finální plastiky



Obrázek 33- Kus, který nejvíce držel pohromadě

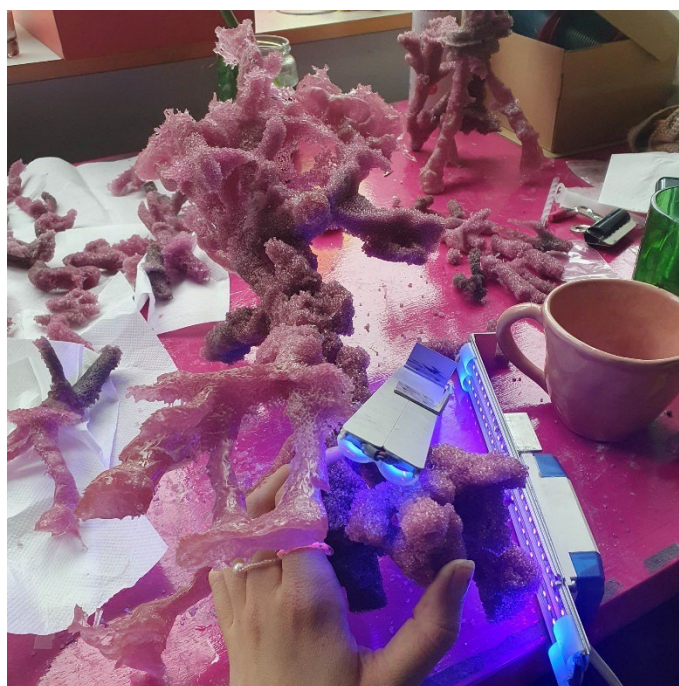


Obrázek 32- 43 kousků tavené plastiky

Po komplikaci s rozbitím výsledné plastiky na malé kousky, nastala záchranná mise lepení kousků k sobě. Nechtěla jsem ale předstírat, že se tato událost nestala, a tak jsem i k lepení přistoupila tak, aby bylo viditelné, jasné a přiznané. Jak jsem nastínila v kapitolách výše, pohár má znázorňovat svým způsobem víru, a ta se v tuto chvíli zhroutila.



Obrázek 34- největší utavený kus, který zůstal pohromadě



Obrázek 35- lepení UV lampou



Obrázek 37- lepení spoje, používám kontrastní červené korálky na zdůraznění spoje



Obrázek 36- prozatímní slepovaný kus s pohárkem

6.1.3 Závěsné obrazy

Jak jsem již nastínila výše, námět vychází z interpretace obrazu ze vzpomínek s kombinací mých akvarelových malbiček, jež vznikají již delší dobu.

Od původního záměru vytvořit sešívané korálkové obrazy jsem rychle upustila, a rozhodla jsem se vytvořit pomocí falešné lepené výšivky apsidu kout kolem grálu. K zintimnění mi dopomohla průhledná lehká záclonovina. Na tu jsem aplikovala výšivku pomocí kresby transparentním silikonem s akrylem podle akvarelových předloh.

Obrazy by měly být tři a tvořit tak půl kruhový triptych alá apsidu. Jeden vychází velikostně na 145 x 300 cm.



Obrázek 38- Aplikace korálků pomocí silikonu



Obrázek 40- Lepení a sypaní korálek



Obrázek 39- Výsledný první závěsný obraz

6.1.4 Pedestal

Jako poslední součástí instalace se stává sokl, nebo stůl, který jsem přetvářela v podobném duchu jako samotný svícen. Inspirovala jsem se bujením, narůstáním, srůstáním a snažila jsem se tak vytvořit kompaktní celek i se svícnem.

Toho se mi povedlo docílit díky nízkoexpanzní montážní pěně, kterou jsem použila na dřevěný kruhový základ. Stolek je menší (v průměru 70 cm) a vyšší (100 cm), aby povzbudil subtilní a vertikálně taženou instalaci.



Obrázek 41- Dřevěný základ pedestalu

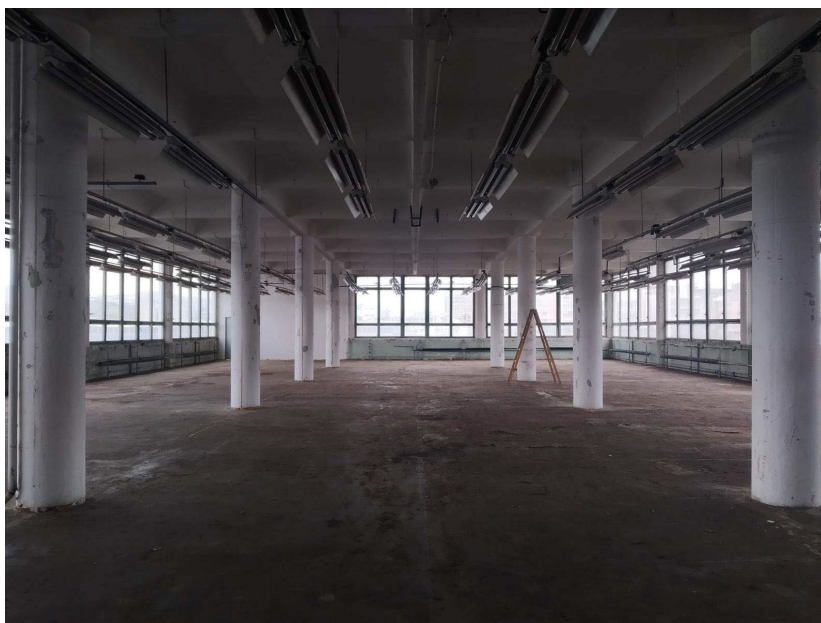


Obrázek 42- Zkouška montážní pěny na nohy pedestalu

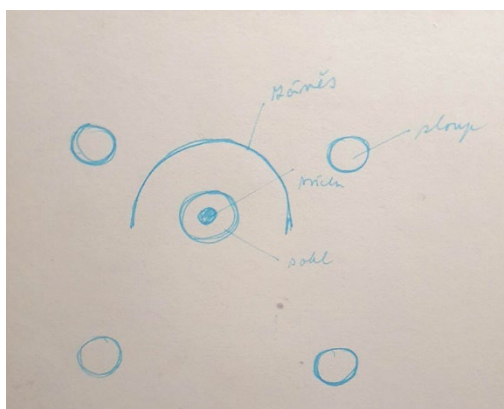
7 INSTALACE

Celá instalace je situována do prostor 94. budovy zlínského Svitů, kde prostor k instalaci je vymezen bílými sloupy do čtverce 6 x 6 metrů. Prostor je obklopen okny ze tří stran, tudíž za svitu ve Svitů se odehraje korálková třpytivá show, která dodá korálkům a závěsům z něj nevšední atmosféru. Prostor, který je vymezen bílými sloupy navíc perfektně koresponduje s oživením a přetransformováním malby od Hermanna Wengga, ze které jsem vycházela původně, na které se též objevují sloupy a vymezují tak prostor Hradu Grálu, ve kterém se koná Slavnost. Jak jsem již psala výše, mým cílem bylo vytvořit apsidu, kout, který byl zintimňoval prostor kolem Grálu a celá instalace by tak působila více sakrálně.

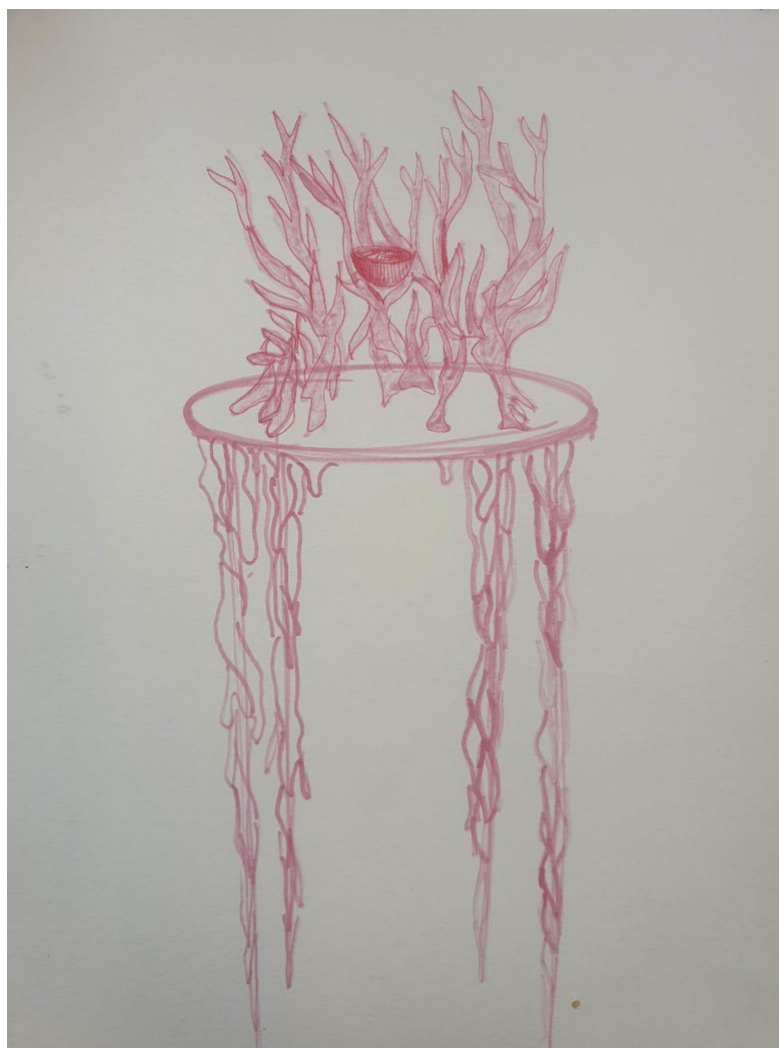
Triptych obrazů by tvořil na šířku 4, 5 metru. Tudíž jsem je zavěšovala na ohnutou tyč do půlkruhu s délkou 5 metrů.



Obrázek 44- Foto areál Svit



Obrázek 43- Půdorys finálního návrhu instalace



Obrázek 45- Návrh finálního
stolku s grálem

ZÁVĚR

Teoretická část se skládá z kapitol o spiritualitě v umění, vlivu na něj a několika hnutí, filozofických směrů, které spojuje podobnost s hnutím, v němž jsem vyrostla. Dále se rozepisují o vlivu domova a již zmíněného hnutí – Hnutí Grálu. A o předechozí návaznosti a zájmu a téma spirituality, rituálu s odkazem na mé přechozí práce.

V rešeršní části se věnuji autorům, již jsou se spiritualitou spjatí a v jejich tvorbě se projevuje ať už v rámci barevnosti, symbolů, rituálů atd.

V praktické části popisují způsoby výroby zvolených objektů – Svatého Grálu vytvořeného pomocí techniky tavené plastiky ve formě, ale vytvořeného ze slinutých korálek. Dále závěsných obrazů vytvořených pomocí korálek a silikonu. Celá instalace tvoří kompaktní celek vymezující prostor apsidy kolem Svatého Grálu.

Přibližují vývoj celé praktické práce od prvotních skic, po proces výroby, po podobu finální instalace. Je ovšem přípustné, že se tato podoba může pozměnit v následujících dnech v průběhu instalace v prostorách Svitů.

Myšlenky, které zmiňuji v rámci teoretické části práce, jsou do jisté míry obsaženy také v rámci části praktické. I tak je jejich výklad i pro mne stále otevřenou záležitostí a tématem, které cítím, že jsem ještě nevyčerpala.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] MALONE, Adam. What is Esoteric Art?. United Kingdom, 2018. Esej. Canterbury Christchurch University College in Myth, Cosmology and The Sacred.
- [2] KLSÁKOVÁ, Ivana. Spiritualita v současném českém výtvarném umění na příkladu karlovarského regionu. Plzeň, 2017. Bakalářská práce. Západočeská univerzita v Plzni. Vedoucí práce PhDr. Miloš Ševčík, Ph.D.
- [3] BLAVATSKAJA, Jelena Petrovna. Klíč k teosofii: formou otázek a odpovědí podává jasný výklad etiky, vědy a filozofie, k jejichž studiu byla Teosofická společnost založena. Praha: Nová Akropolis, 2013. Simo - draci moudrosti. ISBN 978-80-86038-65-0.
- [4] STEINER, Rudolf. Theosofie: úvod do nadsmyslového poznání světa a určení člověka. 2. vyd. Praha: Baltazar, 1992. ISBN 80-900307-5-0.
- [5] MCDERMOTT, Robert. *The Essential Steiner*. SteinerBooks, 2010. ISBN 9781584200567.
- [6] ABRUSHIN. Sborník nezařazených přednášek. Zlín: nakladatelství HLAS, 1997.
- [7] TRTÍK, Zdeněk a Zdeněk VOJTÍŠEK. Hnutí Grálu: nauka, historie, společenství. Praha: Dingir, 2003. Přednášky, studie a texty Společnosti pro studium sekt a nových náboženských směrů. ISBN 80-86779-00-9.
- [8] BERNHARDT, Siegfried. Úkony Grálu na zemi. Vompeberg: Alexander Bernhardt, 2003.
- [9] HORYNA, Břetislav. *Memoria jako kategorie záchrany*. In Sociální studia. R. Marada, C. Szaló (eds.). Brno: Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity, 2010. pp. 27-42. ISSN 1214813X.
- [10] STEHLÍKOVÁ BABYRÁDOVÁ, Hana a Jiří HAVLÍČEK. Spiritualita: fenomén spirituality z pohledu filozofie, religionistiky, teologie, literatury, teorie a dějin umění, pedagogiky, sociologie, antropologie, psychologie a výtvarných umělců : sborník transdisciplinárních esejů s mezinárodní účastí.
- [11] KANDINSKY, Wassily. *O duchovnosti v umění*. Praha : Triáda, 2009, ISBN 978-80-87256-08-4

- [12] ZALÓ, Scaba. *Domov a jiná místa/ne-místa formování kulturních identit*. Sociální studia. Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity, 1/2006. S. 145–160. ISSN 1214-813X.
- [13] ABD-RU-SHIN. *Ve světle pravdy: poselství Grálu*. 9. vyd. Brno: Integrál, 2011. ISBN .isbn978-80-87176-05-4.
- [14] VOLLMANN, Herbert. *Náboženské otázky v novém světle*. Stuttgart: Nadace Stiftung Gralsbotschaft, 2012. ISBN 978-3-87860-411-2.
- [15] GOETHE, Johann Wolfgang von. *Smyslově morální účinek barev*. 29. publikace. Hranice: Fabula, 2004. ISBN 978-80-86600-13-0.

SEZNAM ZDROJŮ OBRÁZKŮ

Obr. 1 - Hermann Wennig. In: *Pinterest* [online]. [cit. 2023-05-09]. Dostupné z: <https://www.pinterest.ca/pin/649081365024429268/>

Obr. 2 - Hilma af Klint The Secret Paintings. In: Art Gallery NSW: Hilma af Klint The Secret Paintings [online]. [cit. 2023-05-17]. Dostupné z: <https://www.artgallery.nsw.gov.au/whats-on/exhibitions/hilma-af-klint/>

Obr. 3 - Fidelio: Zsofie Kereztes. In: Fidelio: Zsofie Kereztes [online]. [cit. 2023-05-17]. Dostupné z: <https://fidelio.hu/vizual/keresztes-zsofia-kiallitasat-visszuk-a-velencei-biennialera-2022-ben-160258.html>

Obr. 4 - the Holy Mountain, dir. Alejandro Jodorowsky. In: Institut of contemporary art: The holy mountain [online]. [cit. 2023-05-17]. Dostupné z: <https://www.ica.art/films/the-holy-mountain>

Obr. 5 - Filmint: Alejandro Jodorowsky. In: Filmint: Alejandro Jodorowsky [online]. [cit. 2023-05-17]. Dostupné z: <http://filmint.nu/jodorowsky-mountain-allesandra/>

Obr. 6 – Efemér flowers. In: Instragram [online]. [cit. 2023-05-17]. Dostupné z: <https://www.instagram.com/p/Cfav19CMBVZ/>

Obr. 7 - Vodolěčba. In: Instragram [online]. [cit. 2023-05-17]. Dostupné z: https://www.instagram.com/p/Cg_MkEzMnlU/

Obr. 8 - Anna Slama a Marek Delong: Cena Jindřicha Chalupeckého. In: Společnost Jindřicha Chalupeckého: Anna Slama a Marek Delong [online]. [cit. 2023-05-17]. Dostupné z: <https://www.sjch.cz/anna-slama-marek-delong/>

Obr. 9 - Tadeáš Podracký: The Metamorphosis. In: Tadeáš Podracký [online]. [cit. 2023-05-17]. Dostupné z: <https://tadeaspodracky.com/the-metamorphosis-chairs/>

Obr. 10 - Tadeáš Podracký: The bleeding out. In: Tadeáš Podracký [online]. [cit. 2023-05-17]. Dostupné z: <https://tadeaspodracky.com/bleeding-out/>

Obr. 11- vlastní zdroj

Obr. 12- vlastní zdroj

Obr. 13- vlastní zdroj

Obr. 14- vlastní zdroj

Obr. 15 - vlastní zdroj

Obr. 16 - vlastní zdroj

Obr. 17 - vlastní zdroj

Obr. 18 - Hermann Wenng. In: *Pinterest* [online]. [cit. 2023-05-09]. Dostupné z: <https://www.pinterest.ca/pin/649081365024429268/>

Obr. 19 - vlastní zdroj

Obr. 20 - vlastní zdroj

Obr. 21 - vlastní zdroj

Obr. 22 - vlastní zdroj

Obr. 23 - vlastní zdroj

Obr. 24 - vlastní zdroj

Obr. 25 - vlastní zdroj

Obr. 26 - vlastní zdroj

Obr. 27 - vlastní zdroj

Obr. 28 - vlastní zdroj

Obr. 29 - vlastní zdroj

Obr. 30 - vlastní zdroj

Obr. 31 - vlastní zdroj

Obr. 32 - vlastní zdroj

Obr. 33 - vlastní zdroj

Obr. 34 - vlastní zdroj

Obr. 35 - vlastní zdroj

Obr. 36 - vlastní zdroj

Obr. 37 - vlastní zdroj

Obr. 38 - vlastní zdroj

Obr. 39 - vlastní zdroj

Obr. 40 - vlastní zdroj

Obr. 41 - vlastní zdroj

Obr. 42 - vlastní zdroj

Obr. 43 - vlastní zdroj

Obr. 44 – vlastní zdroj

Obr. 45 – vlastní zdroj

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1- Hermann Wenng	22
Obrázek 2- Hilma af Klint	24
Obrázek 3- Zofia Kerestez	25
Obrázek 4- Alejandro Jodorowsky – The Holy Mountain	27
Obrázek 5- Alejandro Jodorowsky – Duhový most.....	28
Obrázek 6- Efemér flowers – scénografie svatby v kostele v pohraničí	29
Obrázek 7- Efémér flowers, Vodoléčba	30
Obrázek 8- Anna Slama a Marek Delong – instalace na Ceny Jindřicha Chalupického	31
Obrázek 9- Tadeáš Podracký – Metamorphosis chair	33
Obrázek 10- Tadeáš Podracký – Bleeding out Vase.....	33
Obrázek 11- Já s kopřivami	35
Obrázek 12- Kopřivový koberec.....	35
Obrázek 13- Foto výstup klauzury, Foto máma a já v šatech.....	36
Obrázek 14- Svatý Grál	37
Obrázek 15- Prvotní skici	40
Obrázek 16- Skici	41
Obrázek 17- Volné akvarely a návrhy na závěsný obraz.....	42
Obrázek 18- Herman Wenng, původní obraz visící u nás během Slavností.....	42
Obrázek 19- Volná interpretace Grálu.....	43
Obrázek 20- první zkoušky tavené plastiky ze skla od firmy Bañas	44
Obrázek 21- První zkoušky komplikovanějších tvarů na nižší teplotu	45
Obrázek 22- První zkoušky tavení korálek v mase	45
Obrázek 23- Detail tavené plastiky.....	46
Obrázek 24- Finální zkouška z již vybraných korálek.....	46
Obrázek 25- Tvoření voskového modelu.....	47
Obrázek 26- Model připravený na zaformování.....	48
Obrázek 27- Sestavování modelu z jednotlivých větví	48
Obrázek 28- Postupné zaformovávání.....	49
Obrázek 29- Vytavování vosku	50
Obrázek 30- Vysypávání korálek do formy.....	51
Obrázek 31- Vysekávání finální plastiky.....	52
Obrázek 32- 43 kousků tavené plastiky	53
Obrázek 33- Kus, který nejvíce držel pohromadě	53
Obrázek 34- největší utavený kus, který zůstal pohromadě	54

Obrázek 35- lepení UV lampou	54
Obrázek 36- prozatímní slepovaný kus s pohárkem	55
Obrázek 37- lepení spoje, používám kontrastní červené korálky na zdůraznění spoje	55
Obrázek 38- Aplikace korálek pomocí silikonu	56
Obrázek 39- Výsledný první závěsný obraz	57
Obrázek 40- Lepení a sypání korálek	57
Obrázek 41- Dřevěný základ piedestalu	58
Obrázek 42- Zkouška montážní pěny na nohy piedestalu	58
Obrázek 43- Půdorys finálního návrhu instalace	59
Obrázek 44- Foto areál Svit	59
Obrázek 45- Návrh finálního stolku s grálem	60

SEZNAM POUŽITÝCH INTERNETOVÝCH ZDROJŮ

- [1] Společnost Jindřicha Chalupceckého: Laureáti Ceny Jindřicha Chalupceckého 2020. *Společnost Jindřicha Chalupceckého: Laureáti Ceny Jindřicha Chalupceckého 2020*, Anna Slama & Marek Delong [online]. Česko, 2020, 2020 [cit. 2023-05-13]. Dostupné z: <https://www.sjch.cz/anna-slama-marek-delong/>
- [2] Hilma af Klint: Foundation: About. *Hilma af Klint: Foundation: About* [online]. Stockholm: Hilma af Klint: Foundation, 2023 [cit. 2023-04-07]. Dostupné z: <https://hilmaafklint.se/about-hilma-af-klint/>
- [3] Nakladatelství Wo-men: Svátosti. *Nakladatelství Wo-men: Svátosti* [online]. Praha, Česko: Wo-men, 2020, 2020 [cit. 2023-05-13]. Dostupné z: <https://www.by-women.com/cz/kniha-svtosti.php>
- [4] Česká televize art: Artzóna: Efemér. *Česká televize art: Artzóna: Efemér* [online]. Praha, 2018, 2018 [cit. 2023-05-13]. Dostupné z: <https://art.ceskatelevize.cz/profil/efemer-lucie-kralikove-SkZzw>
- [5] NOTARI, Rodrigo. Youtube: Alexander Jodorowsky explains The Tarot. *Youtube: Alexander Jodorowsky explains The Tarot* [online]. 2021, 2021 [cit. 2023-05-14]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=6GdRCg5zmMs&t=56s>
- [6] Zoe Bell. Youtube: The Holy Mountain: An Analysis. *Youtube: The Holy Mountain: An Analysis* [online]. USA, 2020, 2020 [cit. 2023-05-14]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=22ZMYJRe1oU&t=187s>
- [7] JAKUBČÍKOVÁ, Iveta. Czechdesign: Aby něco vzniklo, musí se něco zničit. Sklář Tadeáš Podracký, který odešel do Nizozemí, provokuje drzostí i talentem. Czechdesign: Aby něco vzniklo, musí se něco zničit. Sklář Tadeáš Podracký, který odešel do Nizozemí, provokuje drzostí i talentem [online]. Praha: Czechdesign, 2020, 2020 [cit. 2023-05-14]. Dostupné z: <https://www.czechdesign.cz/temata-a-rubriky/aby-neco-vzniklo-musi-se-neco-znicit-sklar-tadeas-podracky-ktery-odesel-do-nizozemi-provokuje-drzosti-i-talentem>
- [8] Youtube: The Holy Mountain: An Analysis [online]. USA, 2020 [cit. 2023-05-14]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=22ZMYJRe1oU&t=188s>

- [9] SKOPALOVÁ, Eva. Artalk: Anna Slama a Marek Delong: Návrat k citlivosti. Artalk: Anna Slama a Marek Delong: Návrat k citlivosti [online]. 2020, 20.5.2020 [cit. 2023-05-13]. Dostupné z: <https://artalk.cz/2020/05/20/anna-slama-marek-delong-navrat-k-citlivosti/>
- [10] ZBÍRAL, David. David Zbiral- Religionistika: František Střížkovský o sv. Grálu. David Zbiral Religionistika: František Střížkovský o Sv. Grálu [online]. 2006 [cit. 2023-05-10]. Dostupné z: <http://www.david-zbiral.cz/strizovsky.htm>
- [11] Marcelle Joseph Project: Zsofia Keresztes [online]. [cit. 2023-04-11] Dostupné z <https://marcellejoseph.com/artists/188-zsofia-keresztes/biography/>
- [12] Havrlant Art Colection: Zsofia Keresztes [online]. [cit. 2023-04-08] Dostupné z <https://havrlant.art/cs/zsofia-keresztes>
- [13] Databáze knih: Vladimír Holan [online]. 2020 [cit. 2023-05-17]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/citaty/vladimir-holan-55>